

ΣΧΟΛΙΚΗ ΥΓΙΕΙΝΗ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΠΑΙΔΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΥΠΟ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΜΑΘΗΤΙΚΗΣ ΑΝΤΙΑΨΕΩΣ ΑΘΗΝΩΝ

(ΑΡΘΡ. 26 ΤΟΥ ΑΝ. Ν. 1805/39 ΚΑΙ ΑΡΘΡ. 19-29 Β.Δ. 19-2-40)

ΑΠΟΣΤΕΛΛΕΤΑΙ ΕΙΣ ΟΛΑ ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ
ΤΩΝ ΓΝΩΣΕΩΝ ΤΗΣ ΠΑΙΔΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

-
- 1) ΚΩΝ. ΧΩΡΕΜΗ: Ἐπιδράσεις τῶν νεωτέρων κοσμοθεωριῶν ἐπὶ τῆς Ἰατρικῆς
 - 2) ROGER GAL: Ὁ σχολικὸς Προσανατολισμός.
 - 3) Ἀποσπάσματα Ἐκθέσεων Ἐπιθεωρητῶν Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως ἐπὶ τῆς λειτουργίας τῶν Μαθητικῶν Κατασκηνώσεων.

ΓΡΑΦΕΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ: Κέντρον Μα-
θητικής 'Αντιλήψεως 'Αθηνών, ὁδὸς
Πειραιῶς 33, 'Αριθ. Τηλ. 55-493.

Διὰ Συνδρομὰς ἰδιωτῶν ἀπευθυντέον :

Διαχειρίσιν Περιοδικοῦ, ὁδὸς Πειραιῶς 33

ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ

Διὰ τὰ Σχολεῖα	Δραχ. 30
'Εκπαιδευτικούς λειτουργοὺς καὶ Σχολιάστρους	» 25
Δι' ἰδιώτας, 'Οργανισμοὺς κλπ.	» 35
Τιμὴ ἐκάστου τεύχους	, 5

Διὰ πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν σύνταξιν τοῦ περιοδικοῦ ἀπευθυντέον :
ὁδὸς Πειραιῶς 33, 'Αθ ἤ ν α ι.

Αἱ μὴ δημοσιευόμεναι ἐργασίαι δὲν ἐπιστρέφονται.

Ἑπεύθυνος Τυπογραφείου: Γ. Σεντουκίδης, Φιλολάου 192 — Ἀθῆναι

ΣΧΟΛΙΚΗ

ΥΓΙΕΙΝΗ

ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΩΝ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΚΟΣΜΟΘΕΩΡΙΩΝ ΕΠΙ ΤΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ

Υπό ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Β. ΧΩΡΕΜΗ
Πρυτάνεως Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου

Τὴν 12ην Ἰανουαρίου, εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἐν ἐπιτήμῳ τελετῇ, ἐξεφωνήθη ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τῆς Παιδιατρικῆς κ. **Κων. Χωρέμη**, ὁ καθιερωμένος λόγος ἐπὶ τῇ ἀναλήψει παρ' αὐτοῦ τῶν Πρυτανικῶν του καθηκόντων. Τὸ μέχρι τοῦδε ἐπιστημονικὸν ἔργον τοῦ κ. Χωρέμη κατέστησε τοῦτον εὐφήμως γνωστὸν καὶ πέραν τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος. Ἐπαξίως ὄθεν οἱ συνάδελφοί του τὸν ἀνεβίβασαν εἰς τὸ ἀνώτατον ἀκαδημαϊκὸν ἀξίωμα. Ἡ ἀνύψωσις τῆς Παιδιατρικῆς παρ' ἡμῶν εἰς οἷαν περιωπὴν εὐρίσκεται σήμερον, ἡ δημιουργία ἑκατοντάδων παιδιατρικῶν τιμώντων τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην καὶ ἀσχοῦντων τὴν εἰδικότητά των εὐδοκίμως καθ' ὅλην τὴν Χώραν εἶναι ἔργον τοῦ κ. **Κ. Χωρέμη**, ἰδρυτοῦ οὗτω ἀληθινῆς Σχολῆς Παιδιατρικῶν ἐν Ἑλλάδι. Ἀλλὰ καὶ πέραν τοῦ καθηγητικοῦ του ἔργου τὰ παιδιὰ τῆς Ἑλλάδος τοῦ ὀφείλου πολλὰ. Ἀκούραστος καὶ εἰς ποικίλῃν ἄλλην δρᾶσιν, πρωτοστατεῖ εἰς πᾶσαν ἐκδήλωσιν πρὸς προστασίαν τῆς υγείας τοῦ παιδιοῦ. Ἀπὸ ἐτῶν προσφέρει τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὸ Συμβούλιον Σχολικῆς Ὑγιεινῆς καὶ εἰς τὴν Κεντρικὴν Ἐπιτροπὴν Μαθητικῶν Συσσιτίων καὶ Ἐξοχῶν ὡς πρόεδρος αὐτῆς. Ἡ «Σχολικὴ Ὑγιεινὴ» θὰ διατηρῇ πάντοτε ἐγγνώμονα ἀνάμνησιν τῶν πολυτίμων ὑπηρεσιῶν του.

Καταχωροῦσα κατωτέρω ἡ «Σχολικὴ Ὑγιεινὴ» τὸν Πρυτανικὸν του λόγον πιστεύει ὅτι προσφέρει εἰς τὸν Ἐκπαιδευτικὸν κόσμον θαυμάσιον ὄλιγον διὰ τὴν γενικωτέραν του μόρφωσιν ἐπὶ τῶν φαινομένων τῆς ζωῆς, τῆς συμβολῆς τῆς βιολογίας καὶ τῆς ἐπιδράσεως τῶν νεωτέρων κοσμοθεωριῶν ἐπὶ τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης.

Μακαριώτατε, Κύριοι Ὑπουργοί, Κύριοι Συνάδελφοι, Κυρίες καὶ Κύριοι,

Ἀνερχόμενος εἰς τὸ βῆμα τοῦτο, αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην νὰ εὐχαριστήσω τοὺς ἀγαπητοὺς συναδέλφους μου, διότι διὰ τῆς ψήφου των με ἀνεβίβασαν εἰς τὸ ἀνώτατον τοῦτο ἀκαδημαϊκὸν ἀξίωμα.

Θερμὰς ἐπίσης ὀφείλω εὐχαριστίας πρὸς τὸν Προπρύτανην κ. Μπρατσιώτην διὰ τοὺς φιλόφρονας λόγους του.

Ἡ μετριοφροσύνη του, ἡ σύνεσις καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ ὑψηλὸν καθήκον ἀπετέλεσαν δι' ἐμέ, ὅστις τὸν διεδέχθη, πολύτιμον ὁδηγὸν καὶ σύμβουλον διὰ τὰ νέα μου καθήκοντα.

Ὁ πανεπιστημιακὸς κόσμος κελεύει ὅπως ὁ νέος πρύτανης, ἐπὶ τῇ ἐπισήμῳ ἀναλήψει τῶν καθηκόντων του ἐκφωνήσῃ λόγον ἐπὶ θέματος τῆς ἐπιστήμης εἰς τὴν διακονίαν τῆς ὁποίας ἔταξεν ἑαυτὸν εὐλαβῇ ἐργάτην.

Ἀνῆκω εἰς τὰς ἐφηρμοσμένας ἐπιστήμας καὶ ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω ὅτι οὔτε τὸ χάρισμα τοῦ λόγου με διακρίνει, οὔτε τοῦ θέματος ἡ ἐπιλογὴ εὐχερῆς. Ἐχω ὅμως ὑπὲρ ἑμοῦ τὸ πλεονέκτημα, ὅτι ἡ Ἐπιστήμη τὴν ὁποίαν θεραπεύω, ἔταξεν ὡς ὕψιστον αὐτῆς μέλημα τὴν ἀπασχόλησιν με τὸν πάσχοντα ἄνθρωπον.

Ἐμαθίτευσα καὶ μαθητεύω εἰς τὴν θείαν τοῦ Ἀσκληπιοῦ τέχνην, ἡ ὁποία, ἐνῷ ὡς ἐπιστήμη ἀνήκει εἰς τὰς θετικὰς καὶ ἐπὶ τούτων στηριζομένη ἐφθασεν εἰς τὴν σημερινήν της ὑψηλὴν περιωπὴν, κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν της, ἐνίοτε εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ ἀπομακρύνεται τῶν σταθερῶν προσβάσεων τοῦ ὕλικου αὐτῆς ὑποστρώματος, καὶ νὰ ἀναζητῇ ἀκόμη καὶ εἰς τὰς ἐπάλξεις τοῦ ὑπερβατικοῦ κόσμου τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐπιδιωκομένων ὑπ' αὐτῆς σκοπῶν. Τοῦτο ὀφείλεται ἀναμφιβόλως εἰς τὴν ἀσάθεϊαν τοῦ βιολογικοῦ ἐδάφους τὸ ὁποῖον καλεῖται ἡ Ἱατρικὴ νὰ καλλιεργήσῃ. Ἐνῷ δὲ αὕτη κατ' ἀρχὴν ἀσμένως ἀποδέχεται τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν τὰ ἐπιτεύγματα καὶ δι' αὐτῶν προωθείται πρὸς τὴν ἐρμηνείαν τῶν ζωϊκῶν φαινομένων, κατὰ τὴν ἐσχάτην αὐτῶν ἀνάλυσιν προσκρούει εἰς ἀνυπεροβλήτους ἐνίοτε δυσχερείας ἡ καὶ καθηλοῦται εἰς ἀδιέξοδον. Καὶ ἂν ἴσως αἱ θεωρητικαὶ ἀκροβασίαι θεωροῦνται καὶ εἶναι ξέναι πρὸς τὸ αὐστηρὸς ἐπιστημονικῶς σκέπτεσθαι, ἡ βιολογία, τὸ ἕτερον τοῦτο σκέλος τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, ἐφ' οὗ θεμελιόυται πάντοτε ἡ Ἱατρικὴ ἐπιστήμη, δυσκόλως δύναται νὰ στερηθῇ αὐτῶν, ὅταν πρέπει νὰ συμπληρώσῃ τὰ κενὰ τῆς ἐμπειρίας ἡ καὶ νὰ καλύψῃ τοῦ πειραματικοῦ ἐλέγχου τῶν ζωϊκῶν φαινομένων τὴν ἀδυναμίαν καὶ ἀνεπάρκειαν. Ὅσονδήποτε ὅθεν καὶ ἂν προσπαθῇ ἡ βιολογία νὰ μὴ ἀπομακρύνεται τῶν ἀδελφῶν της φυσικῶν ἐπιστημῶν, εἰς τὴν πραγματικότητά ἐμφανίζεται ὡς ἑτεροθαλής διότι ἐνῷ ἐκνοφορήθῃ ἐπίσης εἰς τὰ σπλάγχνα τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν καὶ ἐξ αὐτῶν ἐβλάστησεν, πατὴρ της δὲν εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ παραμένει ὁ μέγας Ἀγνωστος.

Ἐκ τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν προερχομένη ἡ βιολογία καὶ ὑπὸ τούτων ἐμπνεομένη ἀπηχεῖ τὸ ἐκάστοτε πνεῦμα αὐτῶν, συνθέτει τὸ ἴδιον αὐτῆς περιεχόμενον καὶ φωτίζει τὸ οἰκοδόμημα τῆς Ἱατρικῆς δι' αὐτῶν τέλος προάγεται πρὸς τὰς

καθολικὰς μορφὰς τῆς γνώσεως προσπαθοῦσα νὰ ἀμβλύνη ἢ καλύψῃ τοῦ ἀνθρώπου μορφοφισμοῦ τῆς τὴν ἀτέλειαν ἢ τῆς ἀνθρωπίνης προελεύσεως αὐτῆς τὴν ἀδυναμίαν καὶ ἀνεπάρκειαν.

Ἡ ἀνεπάρκεια αὕτη τῆς βιολογίας ἐκδηλοῦται ἐμφανέστερον κατὰ τὴν σπουδὴν τῆς νόσου. Διότι τὸ ἔργον τῆς Ἱατρικῆς δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὴν μελέτην τῶν φυσιολογικῶν φαινομένων τῆς ζωῆς, τῆς μορφῆς καὶ τῆς ἐξελέξεως αὐτῶν, ἀλλὰ προχωρεῖ πολὺ πέραν τούτων εἰς τὴν ἔρευναν τῶν παθολογικῶν ἀλλοιώσεων τῶν ὁποίων μάλιστα ἐπιδιώκει νὰ τροποποιήσῃ, ἀναστείλῃ ἢ καὶ νὰ ἀποτρέψῃ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ πορείαν καὶ οὕτω ἐπιτύχῃ τὴν ἴασιν τοῦ ἀρρώστου. Ἐὰν δ' ὁπωσδήποτε ἡ βιολογικὴ ἔρευνα ἐπαρκεῖ διὰ τὴν ἀνάλυσιν καὶ περιγραφὴν τῆς νόσου, ὥς μορφολογικῆς καὶ λειτουργικῆς ἀλλοιώσεως ὄργάνου τινὸς ἢ συστήματος, διὰ τὴν αὐστηρὰν διάκρισιν αὐτῆς ἐκ τῆς ὑγείας ἀντιμετωπίζει ἐκάστοτε μεγάλας δυσχερείας καὶ τῆς ὑγείας ἡ ἔννοια ἐμφανίζεται ἀπείρως πολυπλοκώτερα. Ἀποτελεῖ αὕτη τὴν ἰδανικὴν συνισταμένην καὶ τὴν ἔκφρασιν μιᾶς βαθυτάτης ἐναρμονίσεως τῶν λειτουργιῶν τῶν διαφόρων ὄργάνων ἢ συστημάτων τῶν ὁποίων μάλιστα τὸ ἄτομον ἀγνοεῖ τὴν ὑπαρξιν ἢ τὴν λειτουργίαν εἰς τὸ σῶμα του. Μόνον ὅταν ὁ ἀνθρώπος ἀσθενήσῃ ἄρχεται διὰ πρώτην φορὰν νὰ ὑποπτεύεται ὅτι συνίσταται ἀπὸ ὄργανα ἢ συστήματα, σκελετόν, ἐγκέφαλον, χυμούς, αἷμα. Τούτων δὲ τῶν φθαρτῶν ὕλικῶν στοιχείων ἔχει τὴν ἱκανότητα ἡ Ἱατρικὴ νὰ ἐλέγχῃ τὰς διαταραχὰς καὶ ἐξ αὐτῶν νὰ συνθέτῃ τὴν εἰκόνα τῆς νόσου. Ἡ διὰ τῆς ἐπαγωγικῆς ὁμως ταύτης μεθόδου βιολογικὴ ἔρευνα αὐτῆς, σπανίως προσεγγίζει ἢ καὶ καλύπτει ἐν τῷ συνόλῳ ὅ,τι προβάλλει ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ ἀσθενοῦς.

Πάντως ἡ εὐλογος αὕτη ἀδυναμία τῆς βιολογικῆς ἐπιστήμης δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἀπαγοιτεύσῃ καὶ νὰ ὀδηγῇ πρὸς τὴν στείραν ἄρνησιν. Ὅ,τι ἄλλως τε μέχρι τοῦδε εἰς τὴν ἡμετέραν ἐπιστήμην ἐπετεύχθη ὀφείλεται ἀναμφιβόλως εἰς τὴν βιολογικὴν ἔρευναν. Αὕτη ὁμως δὲν πρέπει νὰ φέρεται δεσποτικῶς πρὸς τὴν Ἱατρικὴν δεσμεύουσα τὴν κλινικὴν σκέψιν. Διότι ἡ Ἱατρικὴ ἀποβλέπουσα ὥς πρὸς τὸν τελικόν της σκοπὸν πέραν τῆς περιγραφῆς καὶ διαγνώσεως τῆς νόσου, εἰς τὴν θεραπείαν καὶ ἀποκατάστασιν τῆς ὑγείας τοῦ πάσχοντος, συνώνυμον πρὸς αὐτὴν ταύτην τὴν ἔννοιαν τῆς ζωῆς, πρέπει νὰ διατηρῇ εὐλυσισίαν καὶ ἐλευθερίαν διὰ νὰ δύναται εὐχερῶς νὰ ἀνέρχεται τὰς ὑψηλὰς βαθμίδας τῆς τέχνης, δι' ἧς καὶ μόνον καθίσταται ἐφικτὴ ἡ σύλληψις τῆς ἰδέας τῆς ζωῆς.

Πέραν ὅθεν τῆς ἐρεῦνης τῆς νόσου ἀπὸ βιολογικῆς σκοπιᾶς, ἡ διφυὴς μορφή τῆς ἱατρικῆς ὥς ἐπιστήμης καὶ τέχνης ἐπιτρέπει εὐχερέστερον τὴν ἀποκάλυψιν τῶν βαθυτέρων πηγῶν ἐκ τῶν ὁποίων πηγάζει ἡ ἡμετέρα ἐπιστήμη.

Ἐπιστήμη ὅθεν καὶ τέχνη ἡ ἱατρικὴ, ὑπὸ τὴν διφυῆ αὐτῆς μορφήν, εἶναι ἐνίοτε ὑποχρεωμένη νὰ ἀκολουθῇ διρφόρους ὁδοὺς ἢ μεθόδους πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ της, ἐνῷ δὲ αὗται ἔπρεπε συνεχῶς νὰ συγκλίνουν ἐν τούτοις πολλὰκις ἀφίστανται.

Καὶ ἡ διαφορὰ αὕτη ἐκδηλοῦται τόσον βαθυντέρα ὅσον ἡ ἐπικρατοῦσα κοσμοθεωρία ἐπὶ τῆς δυαδικῆς τοῦ ἀνθρώπου ὑποστάσεως προβάλλει εἰς τὸ προσκήνιον τῆς Ἰατρικῆς ἐρεῦνης ἐντονώτερον τὸ σῶμα ἢ τὴν ψυχὴν.

Οἱ περιορισμοὶ ὅμως οὗτοι δὲν μειώνουν τὴν σπουδαιότητα τῆς βιολογικῆς ἐρεῦνης τῆς νόσου, ὅχι μόνον διότι δι' αὐτῆς καθορίζεται τὸ περιεχόμενον τῆς Ἰατρικῆς ὡς Ἐπιστήμης, ἀλλὰ καὶ διότι ἀποκαλύπτονται αἱ βαθύτεραι πηγαι ἐκ τῶν ὁποίων αὕτη ἀντλεῖ δυνάμεις καὶ μέσα πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ της.

Διὰ νὰ κρίνωμεν τὰς ἐπικρατούσας ἐκάστοτε ἱατρικὰς ἀντιλήψεις ἔτι δὲ μᾶλλον τὰς περὶ νόσου καὶ θεραπείας, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ ἀνατρέχωμεν εἰς τὰς διαφόρους πηγὰς, ἐφ' ὧν ἡ βιολογικὴ ἐρευνα στηρίζεται ἢ καὶ τὰς ὁποίας ἐκμεταλλεύεται, νὰ ἐμβαθύνωμεν εἰς τὸ πνεῦμα αὐτῶν, ἐπὶ πλεόν δὲ νὰ ἀναλύσωμεν τὴν φυσιογνωμίαν τῆς ἐποχῆς εἰς τὴν ὁποίαν διαβιοῦμεν, ἀναπνέομεν τὸν ἀέρα καὶ ἐνστερνιζόμεθα τὰς ὑποσυνειδήτους ροπὰς καὶ τάσεις. Διότι, διὰ τὴν νὰ τὸ ἀποκρύπτωμεν, αἱ σκέψεις καὶ αἱ πράξεις ἡμῶν φέρουν ὥχρὰν ἢ ζωηρὰν πάντοτε τὴν σφραγίδα τῶν φιλοσοφικῶν ρευμάτων τῆς περιόδου εἰς τὴν ὁποίαν ζῶμεν καὶ ὑπὸ τῶν ὁποίων βαθύτατα ἐπηρεαζόμεθα ἢ ὑπὸ τὴν ἱστορικὴν ἐπιταγὴν τῶν ὁποίων αὗται ἐγεννήθησαν καὶ ἀνεπτύχθησαν.

Μόνον διὰ τῆς ἀναλύσεως αὐτῶν θὰ δυνηθῶμεν νὰ συλλάβωμεν τὰ βαθύτερα συνδετικὰ νήματα, νὰ ἀποκαλύψωμεν τοὺς ἀφανεῖς δεσμούς τῆς ἐπιστήμης μας οὐχὶ ἀπλῶς πρὸς τὰς θετικὰς ἐπιστήμης, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς κοινωνικὰς καὶ θρησκευτικὰς ἀκόμῃ, ὑπὸ τῶν ὁποίων ἐπηρεάζεται ὁ ἄνθρωπος καὶ τὸ ἄτομον καὶ διαμορφοῦται ἡ προσωπικότης καὶ συνεπῶς ἡ παθολογία αὐτοῦ. Μόνον δὲ οὕτω θὰ καταστῇ δυνατόν νὰ ἀντιληφθῶμεν διὰ τί εἰς τὴν Ἰατρικὴν ὅσον εἰς οὐδεμίαν ἄλλην ἐπιστήμην αἱ διάφοροι ἐκάστοτε περὶ τῆς νόσου καὶ ἰδίᾳ θεραπείας κυριαρχοῦσαι ἀντιλήψεις καὶ μέθοδοι, τόσον ραγδαίως μεταβάλλονται καὶ γηράσκουν τόσον προῶρες.

Εἶναι φανερόν ὅτι ἡ παθολογία τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι ἡ ἰδίᾳ μὲ τοῦ ἀνθρώπου τῆς ζούγκλας. Αὕτη ὑφίσταται συνεχῇ μεταβολὴν καὶ παραμόρφωσιν, ἀπιοῦσα ὁπωσδήποτε τῆς πολυμόρφου ἐπιρροῆς τοῦ περιβάλλοντος τὴν ἐπίδρασιν, πρὸς τὴν μορφὴν τοῦ ὁποίου εὐρίσκεται εἰς αἰτιώδη τινὰ σχέσιν.

Ἐπαγωγικαὶ ὑπῆρξαν αἱ μέθοδοι τὰς ὁποίας ἠκολούθησαν αἱ θετικαὶ ἐπιστήμαι, ἀφ' ὅτου ὁ Καρτέσιος διεκήρυξεν ὅτι διὰ νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ γνῶσις ἔπρεπε νὰ παραμερισθῇ ἡ πίστις. Ραγδαῖαι καὶ ἀλλεπάλληλοι ἐμφανίζονται αἱ ἀνακαλύψεις καὶ ἐφευρέσεις ἐπὶ πάντων τῶν πεδίων τῆς ἐπιστημονικῆς σφαίρας, σύμβολα μιᾶς νέας ἐποχῆς πρὸς τὰ ὁποῖα καὶ ἡ ἡμετέρα ἐπιστήμη δὲν παρέμεινε ξένη ἀφ' ὅτου αὕτη ἀεσπιάσθη τῆς ἱερακρατικῆς αὐτῆς προελεύσεως.

Αἱ πρόοδοι τῆς Φυσικῆς καὶ Χημείας εὐρύνουναι ἀλλὰ καὶ θεμελιόσαι βαθύτερον τοὺς μηχανικοὺς νόμους τοῦ Γαλιλαίου καὶ τοῦ Νεύτωνος δὲν ἀφίνουν ἀνεπηρέαστον καὶ τὴν Ἰατρικὴν ὑπὸ τὴν σκέπην αὐτῶν τίθενται τὰ πρῶτα σταθερὰ θεμέλια τῆς βιολογίας. Ἡ βαθύτερα γνῶσις τῆς Ἀνατομίας καὶ Φυσιολογίας συνδεδεμένη πρὸς τὰ ὀνόματα τῶν Vessalius, Malpighi καὶ Harvey ἀπο-

γυμνώνουν τὴν ἱατρικὴν τοῦ ἐπικρατοῦντος δογματισμοῦ καὶ δημιουργοῦν ἀσάλευτα τὰ ἐρείσματα ἐπὶ τῶν ὁποίων καὶ σήμερον στηρίζεται τὸ ἱατρικὸν οἰκὸδόμημα.

Ἡ αἰτιοκρατία ἥτις ἐπιστεύετο ὅτι ρυθμίζει τὰ φαινόμενα τοῦ φυσικοῦ μακροκόσμου ἐπιζητεῖται νὰ ἐπεκταθῇ καὶ ἐπὶ τῶν βιολογικῶν φαινομένων. Καὶ ἂν ἴσως ἡ ἐφαρμογὴ τῶν νόμων τῆς αἰτιότητος ἐπὶ τούτων δὲν καλύπτει πλήρως τὰ δημιουργούμενα κενά, ἐν τούτοις ἡ αἰτιοκρατικὴ ἀντίληψις καὶ σκοπιμότης εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν βιολογικῶν φαινομένων εἶναι δύσκολον νὰ ἀποκλεισθῇ. Ἡ θεωρία τῆς ἐξελέξεως τῶν Darwin καὶ Haeckel εὐρύνουσα τὴν διδασκαλίαν τῆς προσαρμαγῆς τοῦ Lamarck διὰ τῆς ἐρεῦνης τῆς συγκριτικῆς ἀνατομίας καὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ περιβάλλοντος ὑψώνει τὸ λάβαρον τῆς νέας ταύτης κοσμοθεωρίας ἐπὶ τῶν βιολογικῶν φαινομένων καὶ ἀναζητεῖ πανταχοῦ τὴν αἰτιώδη σχέσιν καὶ σκοπιμότητα εἰς τὴν ἐξέλιξιν αὐτῶν.

Ὁ νόμος τῆς ἀφθορείας τῆς ὕλης καὶ τῆς ἐνεργείας ἀποδεικνύεται ὅτι ἰσχύει ὅπωςδήποτε καὶ ἐπὶ τῶν ἐμβίων ὄντων καὶ ἡ ἀνταλλογὴ τῆς ὕλης καὶ ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου, ὑπὸ τὸ φῶς τοῦτο ἐρευνᾶται καὶ σπουδάζεται.

Ἡ βιολογικὴ ἐρμηνεία τῆς νόσου εὐρύνεται καὶ νέοι κλάδοι ἀναφαίνονται τῶν ὁποίων ἡ βαθυνάτης ἐπίδρασις ἐπὶ τῆς Ἰατρικῆς σκέψεως δεσπόζει σχεδὸν ἀπολύτως καθ' ὅλον τὸ ἥμισυ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος.

Ἡ κυτταροπαθολογία τοῦ Virchow ὡς μορφολογικὴ ἐρευνα τοῦ ὕλικου ὑποστρώματος τοῦ ἀνθρωπίνου ὁργανισμοῦ, ἡ βιοχημεία διερευνῶσα τὴν ἀνταλλαγὴν τῆς ὕλης καὶ ἡ μικροβιολογία συμπυκνώνουσα μίαν μέχρι τοῦδε ἄγνωστον πτυχὴν τοῦ περιβάλλοντος, πλημμυρίζουν μὲ τὸ μεθυστικόν των παραλήρημα καὶ τὸν ἄκρατον ἐνθουσιασμόν τῆς νεότητός των, βαθύτατα τὴν ἱατρικὸν σκέψιν καὶ ἀποκορυφοῦνται εἰς τολμηροτάτας πνευματικὰς συλλήψεις, ὥστε μεγάλης αὐτῆς ἐκπρόσωποι καὶ μῦσαι ὡς ὁ Dubois Raymond καὶ Helmholtz χαρακτηρίζουν τὴν πρόοδον ταύτην τῆς βιολογίας ὡς νέαν αὐγὴν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.

Τὸ πρόβλημα, κατ' αὐτούς, τῆς ζωῆς καὶ συνεπῶς καὶ τῆς νόσου εὐρίσκεται ἐγγὺς πρὸς τὴν ὀριστικὴν του ἐπίλυσιν.

Ὑπὸ τὸ φῶς τῶν νέων τούτων ἀνακαλύψεων καὶ προόδων τῆς Ἰατρικῆς οἰαδήποτε φυσιολογικὴ λειτουργία καὶ συνεπῶς οἰαδήποτε αὐτῆς διαταραχὴ πρέπει πάντοτε νὰ συσχετίζεται πρὸς τὰς ὁργανικὰς ἀλλοιώσεις. Πέραν τούτου οἰαδήποτε προσπάθεια πρὸς ἐρμηνείαν τῶν ζωικῶν φαινομένων ἔπρεπε νὰ θεωρῇται ἀπαράδεκτος ὡς ἀντικειμένη πρὸς τὰς βάσεις τοῦ αὐστηρῶς ἐπιστημονικῶς σκέπτεσθαι. Κατὰ τὴν βιολογικὴν ταύτην ἐκδοχὴν τῆς νόσου ἡ ἔννοια τοῦ ὁργάνου ὅπου ἡ νόσος ἐδρεύει (Sedes Morborum) καὶ ἡ σημασία τοῦ παθογόνου παράγοντος, ὑπερτιμῶνται καὶ υπερβάλλονται. Ὁ ἄρρωστος λησμονεῖται, ἡ ἀξία τοῦ ατόμου ὡς προσωπικότητος ἐπισκιάζεται καὶ ὁ ἄνθρωπος γίνεται δέσμιος τοῦ περιβάλλοντος. Ἡ ὑπερτίμησις ὅμως αὕτη τοῦ παθογόνου αἰτίου καὶ ἡ υπερβολικὴ σπουδαιότης ἡ ὁποία ἀπεδόθη εἰς τὸ ὄργανον, δόδηγενεν μοιραίως εἰς τὴν πρώτῃν χαλάρωσιν τῆς ιδέας τῆς ὁλότητος τοῦ ἀνθρωπίνου ὁργανισμοῦ καὶ ἀπέ-

βησαν ή κυρία άφορμή τής ανάπτυξεως τών ειδικότητων ή όποία έκτοτε έπηκολούθησεν.

Μετά τήν παιδιατρικήν κυοφοροῦνται καί εκκολάπτονται βαθμηδόν άλλα καί μετά σταθερότητες αί νέαι ειδικότητες άλλοτε πρωτίμως καί άλλοτε φυσιολογικώς. 'Η ανάπτυξις των καταγγέλλεται ως διαμελίζουσα τὸ σῶμα πρὸς ὄφελος τοῦ μέρους καί ως διαλύουσα τὸν συνδετικὸν κρίκον δι' οὗ συγκρατεῖται ἡ ἐνότης τοῦ προσώπου.

Θὰ ἦτο δύσκολον νὰ παραδεχθῶμεν τὰς βαρείας ἐπιθέσεις αί όποίαι ἐκάστοτε ἐξηνέχθησαν ἐναντίον τών ειδικότητων, πολὺ δὲ περισσότερον νὰ συμφωνήσωμεν ὅτι ἡ ανάπτυξις αὐτῶν ἀπέβη εἰς βάρος τῆς Ιατρικῆς ἐπιστήμης. 'Η διάμρφωσις των ἄλλωστε ἐδικαιώθη Ιστορικῶς.

‘Ο,τι συνέβαλεν κυρίως εἰς τὴν κατ' αὐτῶν κατακραυγὴν, ὑπῆρξεν ἡ βαθεῖα παρεξήγησις ὡς πρὸς τὴν ἐννοιαν τῆς ειδικότητος. ‘Υπάρχει τεραστία διαφορὰ μετὰ τῆς ειδικότητος ὡς ἐπιστήμης καί τῆς ειδικότητος ὡς ἐπαγγέλματος, διότι ειδικότης ἐπιστημονικῶς δὲν ὑφίσταται. ‘Ο καθορισμὸς ἐνὸς προβλήματος ὡς μερικοῦ ἢ γενικοῦ δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸ πρόβλημα κατ' ἑαυτό, ἀλλὰ εἰς τὴν μέθοδον δι' ἧς τοῦτο ἐρευνᾶται. Εἶναι ἡ μοῖρα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, νὰ ἔχη τὴν ἱκανότητα τῆς συλλήψεως τῶν καθολικῶν προβλημάτων ἀλλὰ τὴν δυνατότητα μόνον τῆς ἐπαγωγικῆς λύσεως αὐτῶν.

‘Οπωσδήποτε ἡ αὐστηρὰ αὕτη ὀρθολογιστικὴ ἄποψις περὶ τῆς ἐννοίας τῆς νόσου ἡ όποία ἀπεμάκρυνε τὸν Ιατρὸν ἐκ τοῦ ἀρώστου καί περιώριζε τὴν κλινικὴν σκέψιν αὐτοῦ εἰς αὐστηρὰς βιολογικὰ πλαίσια, κυριαρχεῖ ἐπὶ τῆς Ιατρικῆς ἐπιστήμης κατ' ὅλον τὸ τέλος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καί τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡ σωματικὴ Ιατρικὴ μεσουρανεῖ. Αἱ μεγάλα ἐπιδημια δαμάζονται, ἡ στάθμη τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἀνέρχεται καί ἡ ὑπερτίμησις τοῦ ἀνθρώπου ὡς βιολογικοῦ ὄντος ἐξικνεῖται εἰς τὴν μεγίστην αὐτῆς ἔντασιν. Μία κατ' ἐξοχὴν ψυχοφόρος Ιατρικὴ δημιουργεῖται τὴν όποίαν ἐνισχύει καί ἐμπνέει ἡ θετικὴ φιλοσοφία τῆς ἐποχῆς (ἐκπροσωπουμένη ὑπὸ τοῦ Kompte Kierkeggard καί ἄλλων), ἐνῶ εἰς τὴν ποίησιν καί τὴν πεζογραφίαν ἀντανακλάται ζωηρὰ ἡ καί ἀμυδρὰ ἡ ἀνταύγεια τῶν νέων τούτων τάσεων τῆς ἀνθρωπίνης βιολογίας.

Εἰς τὸν ‘Ψεν καί Ζολᾶ μορφοποιοῦνται οἱ στυγνοὶ νόμοι τῆς κληρονομικότητος ὡς πρωτεύουσα καί κυριαρχοῦσα δύναμις τῶν παθῶν τοῦ ἀνθρώπου, ἐνῶ εἰς τὴν Νιτσεικὴν φιλοσοφίαν καί τὴν Βαγνερικὴν μουσικὴν ἀποτυπῶνται ἡ ἰσχὺς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. ‘Ο ἀσθενὴς ἐκεῖνος τὸ σῶμα φιλόσοφος μὲ τὴν ἀλλόκοτον καί ὑπερτροφικὴν πνευματικότητα, ἐξ ἀντιδράσεως ἴσως πρὸς τὴν ἀσθενικότητά του, διαμορφώνει νέον κώδικα κοινωνικῆς ἠθικῆς δι' οὗ ἐπιζητεῖ νὰ κατακτήσῃ καί κυβερνήσῃ τὸν κόσμον. ‘Ανίκανος, γράφει, ὁ ἀνθρώπος νὰ ἐπιβληθῇ διὰ τῆς ρομφαίας, ἀποπειρᾶται νὰ ἐπιτύχῃ τὴν κατάκτησιν τοῦ κόσμου διὰ τοῦ ἐλέους καί τῆς προσευχῆς. Οὐδεὶς ἰσχυρὸς ἀνθρώπος ἐντρέπεται διὰ τὰς πράξεις

του. Αἱ ἠθικαὶ ἀξίαι εἶναι ἀποκνήματα τῆς ἀνθρωπίνης φαντασίας καὶ δειλίας. Ὡς σῆμα τῶν δειλῶν ὀρίζει τὴν ἠθικὴν συνείδησιν εἰς τὸ πορτραῖτο τοῦ Dorian Gray ὁ Oscar Wild.

Παρὰ ταῦτα, ὅσον καὶ ἂν ἡ βιολογικὴ αὕτη κοσμοθεωρία ἱκανοποιεῖ τοῦ ἐπιστήμονος τὴν περιέργειαν καὶ ἐκολάκευε τὴν γνῶσιν του, ἀπεγοήτευσεν συχνὰ τὴν ψυχὴν του ὡς ἀνθρώπου καὶ ἱατροῦ.

Ἡ μηχανοκρατικὴ ἐρρηνεία τῶν βιολογικῶν φαινομένων δὲν ἐνθουσιάζει τὸν ἄνθρωπον καὶ εἰς τὴν ἐξηγήσιν τῶν ἰδίων αὐτοῦ σκέψεων καὶ πράξεων. Ἡ προσωπικότης του καταλείπεται ἀνυπεράσπιστος, ἐφ' ὅσον οὗτος κατεδικάζετο εἰς ἀπλοὺν ρομπότ, ἔρμαιον τοῦ περιβάλλοντος καὶ ἀνεύθυνον παρατηρητὴν τῶν ἰδίων του πράξεων. Οὕτως οἰαδήποτε πρωτόβουλος αὐτοῦ ἐνέργεια καθίσταται ἀδύνατος καὶ οἰαδήποτε δυνατότης πρὸς ἄμυναν περιττὴ ἢ καὶ ἄσκοπος. Αἰχμάλωτος ὁ ἄνθρωπος τῶν ἰδίων αὐτοῦ πνευματικῶν ἐπιτευγμάτων, ἀνθίσταται καὶ ἀναγκάζεται νὰ στραφῇ καὶ πάλιν πρὸς λύτρωσίν του πρὸς ἀσταθμήτους παράγοντας, οἱ ὅποιοι ἐπεμβαίνουν εἰς τὴν ζωὴν του, ρυθμίζουν αὐτὴν καὶ ἐπηρεάζουν τὴν παθολογίαν του. Ἡ ἔμφυτος ὁρμὴ τῆς ἐλευθέρως αὐτοῦ βουλήσεως ἀναζητεῖ εἰς ἀνώτερα ἐπίπεδα τὸν προορισμὸν τῆς ὑπάρξεώς του καὶ διοχετεύουσα τὴν αὐστηρὰν αἰτιοκρατίαν τοῦ μακροκόσμου εἰς τὸν ἐνδόκοσμον, μετουσιώνει αὐτὴν εἰς θείαν σκοπιμότητα δι' ἧς φωτίζεται ἡ μεγάλη αὐτοῦ ἀποστολή.

Ὁ ἄνθρωπος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἀποδεικνύεται ἰσχυρότερος τοῦ σημερινοῦ. Ὑπῆρξεν ἀξιοπρεπέστερος, ἡρεμώτερος καὶ ὑπομονητικώτερος καὶ ἡ συμπεριφορὰ του αὕτη δὲν ἐξεδηλοῦτο μόνον εἰς τὰς κοινωνικὰς του σχέσεις ἀλλὰ καὶ τὴν ἀντίδρασίν του πρὸς τὴν νόσον.

Πρὸ τῶν ἀνεξιχνιάστων βουλῶν τοῦ Κυρίου ὁ ἄνθρωπος ἐγκαρτερεῖ καὶ ὑπομένει καὶ ἀπὸ τὸν πόνον καὶ νὰ πάθῃ του ἀντλεῖ δημιουργικὴν δύναμιν ἡ ὁποία ἐξαργυρώνεται εἰς τὸν ἀσθενικὸν ὁργανισμὸν τοῦ Μπετόβεν μὲ τὸν ὑπέροχον ὕμνον πρὸς τὴν χαρὰν καὶ εἰς τὴν τοῦ Μπράουνιν μὲ τὰ περιφρημα συνέττα. Ὑπομένει περισσότερον καὶ ὑποφέρει ὀλιγώτερον. Ἡ Ἰώβιος ὑπομονὴ παρεμβάλλεται ὡς παράδειγμα.

Ἡδὴ ὅμως περὶ τὸ τέλος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος ἡ ἰσχὺς τῆς μικροβιοκρατίας καὶ ἡ ἀποκλειστικότης τῆς ὁργανοκρατίας ἤρχισε νὰ ἐξασθενῇ καὶ νὰ κάμπτεται.

Ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς κλινικῆς παρατηρήσεως, τοῦ ἀτέγκτου τούτου φρουροῦ τῆς ἱατρικῆς, προσκομίζονται ὁλόνεν καὶ νέα στοιχεῖα ἀποδεικνύοντα ὅτι ἡ διπολικὴ ἔννοια τῆς νόσου ἡ συνυφαινομένη ὑπὸ τοῦ παθογόνου παράγοντος καὶ τοῦ ὁργάνου ἦτο περιορισμένη.

Χωρὶς οὐδεὶς ν' ἀμφισβητῇ ὅτι τὸ αἷτιον τῆς διφθερίτιδος εἶναι τὸ βακτηρίδιον τοῦ Löffler καὶ τῆς πυματίσεως τοῦ Koch καθίστατο πλέον ἐμφανὲς ὅτι δὲν ἐξαρκεῖ ἡ εἴσδοξ τοῦ παθογόνου μικροοργανισμοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον διὰ νὰ ὀδηγήσῃ κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν νόσον. Διὰ νὰ προαχθῇ μία αἰαθήποτε μόλυνσις εἰς λοίμωξιν καὶ γενικώτερον οἰοδήποτε ἐρέθισμα εἰς παθολογικὴν ἀντίδρασιν

ἔπρεπε ἡ ἔννοια τοῦ ἐξωτερικοῦ παράγοντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὄργάνου ὡς δέκτου νὰ εὐρυνθῇ ἢ νὰ συνυπάρξουν ἐπὶ πλεόν εὐνοϊκαὶ ἐξωγενεῖς ἢ ἐνδογενεῖς περιστάσεις ἢ συνθήκαι. Τούτων ὅμως ἡ ἀκριβὴς ἀνάλυσις καὶ ὑπαγωγή εἰς τοὺς αὐστηροὺς αἰτιοκρατικοὺς νόμους δὲν ἦτο εὐχερὴς.

Ἡ παραδοχὴ διαφόρου ἐκάστοτε λοιμικότητος τοῦ παθογόνου αἰτίου, ἐν συγκερασμῷ πρὸς τὴν ὁλονὲν αὐξανομένην σημασίαν τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος εἰς ὃ τὸ ἄτομον διαβιοῖ καὶ ἡ ἐνοχοποίησις ἀντὶ τῆς μεμονωμένης ἀντιδράσεως τοῦ ὄργάνου, καθολικωτέρας ἀνατομικῆς καὶ λειτουργικῆς ἀδυναμίας τοῦ συστήματος, ὑπῆρξεν ἡ πρώτη προσωρινὴ μεταστάθμευσις, εἰς τὴν ὅποιαν μετὰ μακρὰς θεωρητικὰς περιπλανήσεις κατέφυγεν ἡ Ἱατρικὴ πρὶν καταλήξῃ εἰς τὴν σημερινὴν στροφὴν τῆς κοσμοθεωρίας της.

Ὅπισω εἰς τὸν Ἱπποκράτην ἠκούσθη ἰσχυρὰ ἡ φωνὴ καὶ εἰς τὴν Ἱπποκρατικὴν ἀντίληψιν περὶ ἰδιοσυγκρασίας καὶ ὁλότητος τοῦ ὁργανισμοῦ ἀνεζητοῦντο καὶ πάλιν νήματα τῆς Ἀριάδνης διὰ νὰ μᾶς ὁδηγήσουν εἰς τὸ μυστήριον τοῦ νοσοῦντος ἀνθρώπου.

Ὅ,τι ἡ αὐστηρὰ Ἱατρικὴ κατὰ τὸ παρελθὸν ἀπέρριπτεν ὡς νευρασθένειαν, δυστονίαν τοῦ νευροφυτικοῦ συστήματος, δυσαρμονίαν τοῦ ἐνδοκρινικοῦ, ἀλλεργίαν κλπ. ἀνευρίσκουν καὶ πάλιν θέσιν εἰς τὴν σύγχρονον παθολογίαν.

Ἄν καὶ ἡ βαθυτέρα ἐρμηνεία τῶν ὄρων τούτων ἐλλεῖπει, ἴσως δὲ καὶ οὐδέποτε καταστῇ ἐφικτή, ὁ ἱατρὸς δυσκόλως δύναται νὰ στερηθῇ αὐτῶν, ἀφ' οὗ διὰ τῶν ὄρων τούτων ἀρέσκεται νὰ καλύπτῃ ὅ,τι συνήθως ἀγνοεῖ. Τὸ ἡμίφως τῆς ἀγνοίας τὸν γοητεύει περισσότερον ἀπὸ τῆς αὐστηρᾶς ἀληθείας τὴν ἀποκροστικὴν ἄρνησιν.

Διὰ τῶν ἐννοιῶν τούτων ἀνεβίωσεν ἡ ἱατρικὴ ἐκ νέου τὴν σπουδαιότητα τοῦ ἀτόμου εἰς τὸ αἰώνιον μυστήριον τῆς διφυοῦς αὐτοῦ ὑποστάσεως τοῦ ὁποίου ἀναζητεῖ τὴν ἐξήγησιν τῶν κλινικῶν αὐτῆς ἀμφιβολιῶν.

Μόνον διὰ τῆς ἀναλύσεως τοῦ ἀτόμου εἶναι δυνατόν νὰ ἐρμηνευθοῦν αἱ καταπληκτικαὶ διαφοραὶ τῆς αὐτῆς νόσου ἐπὶ τῶν διαφόρων ἀτόμων καὶ ἡ ποικιλία τῶν ἀντιδράσεων πρὸς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον. Μόνον ἡ διαφορὰ τῆς προσωπικότητος εἶναι ἱκανὴ νὰ διαφωτίσῃ τὴν ἀτομικότητα τῆς ἀντιδράσεως ἐξ ἧς καὶ συνυφαίνεται ἡ ἰδιαίτερα τῆς νόσου φυσιογνωμία. Τὰ συμπτώματα τῆς νόσου χαρακτηρίζουν ἀπλῶς τὸν πάσχοντα ὡς ἀνθρώπον, ἐκ τῆς ἀτομικότητος ὅμως αὐτοῦ ὑπαγορεύεται ἡ ἀντίδρασις αὐτοῦ ὡς προσώπου.

Τὸ μυστήριον τοῦ ἀτόμου δὲν ἔγκειται εἰς τὸ μυστήριον τῆς λειτουργίας ἐνὸς οἰουδήποτε ὄργάνου ἢ συστήματος ἀλλὰ εἰς τὴν συναλληλίαν πασῶν τῶν λειτουργιῶν τῆς ζωῆς ἐνὸς ὄντος τὸ ὅποιον πρὸς οὐδέν ἕτερον προσομοιάζει καὶ τὸ ὅν τοῦτο εἶναι ὁ ἐκάστοτε ἄρρωστός μας. Τὴν κατανόησιν τούτου οὐδὲ πόρρωθεν δυνάμεθα νὰ προσεγγίσωμεν ἄνευ τῆς παραδοχῆς τῆς δυαδικῆς τοῦ ἀνθρώπου ὑποστάσεως τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς.

Μόνον δι' αὐτῆς εἶναι δυνατὴ ἡ σύλληψις τῆς ὁλότητος τοῦ ὁργανισμοῦ. Ἡ ἀδυναμία μας πρὸς διερευνῆσιν τῶν σχέσεων σώματος καὶ ψυχῆς δὲν αἵρει καὶ

τὴν σημασίαν αὐτῶν, πολλῶν δὲ μᾶλλον δὲν μειώνει τὴν σπουδαιότητά των. Ἄλλωστε ἀπὸ τοῦ Καρτεσίου παραδεχόμεθα τὴν ὑπαρξιν τοῦ ἐπιστητοῦ κόσμου καὶ τοῦ κόσμου τῆς συνειδήσεως, οἱ ὁποῖοι, ἐνῶ εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς νόσου δὲν διαφαίνονται, εἰς τὸν ἄνθρωπον εὐρίσκονται εἰς βαθεῖαν ἀλληλεξάρτησιν καὶ ἀλληλεπίδρασιν.

Καὶ ὑπῆρξε κατάλληλον τὸ κλίμα καὶ προητοιμασμένον τὸ ἔδαφος διὰ τὴν νέαν στροφὴν τῆς λατρικῆς ἐπιστήμης. Ἡ βαθεῖα μεταμόρφωσις τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ τεχνητοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἡ ἐπελθοῦσα ἐξ αὐτῆς μεταβολὴ τῆς ἀνθρωπίνης παθολογίας. Ἡ κοινωνικὴ μεταβολὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀπείρως ταχύτερα τῆς βιολογικῆς ἐξελιξεως.

Ἐὰν συνοψίσῃ τις τὴν ἐπίδρασιν τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ, ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου θὰ ἠδύνατο νὰ χαράξῃ εἰς τὴν μετώπην τῆς ἐποχῆς μας ὅτι ὑπὸ ἐπίδρασιν τοῦ τεχνητοῦ πολιτισμοῦ, τὸ βάρος τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας καὶ δραστηριότητος μετετέθη ἐκ τοῦ μυϊκοῦ συστήματος εἰς τὸ νευρικόν, ὅπερ ὄχι μόνον ἀπλῶς κατευθύνει ἀλλὰ καὶ συμμετέχει εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνθρωπίνου ἔργου. Ἀντὶ δὲ τοῦτο νὰ ἀποτελῇ τὸν φόρον τῶν ἀνθρωπίνων προσπαθειῶν, μεταβάλλεται ἐνίοτε εἰς ἀχθοφόρους τῶν ἀναγκῶν τοῦ ὁργανισμοῦ. Τοῦτο ὅμως δὲν γίνεται ἀτιμωρητί, ἀλλὰ εἰς βάρος τῆς συναισθηματικῆς καὶ λοιπῆς ψυχικῆς του βιώσεως. Ἡ φύσις ὅμως δυσκόλως ἀνέχεται λακτισμάτα· ἐκδικεῖται.

Ἐδιάβαζα κάποτε ὅτι ὁ μέγας Φλαμανδὸς ζωγράφος Roubens, ἐνῶ ἐ ζωγράφιζεν, ἐτραγουδοῦσε, ἐνῶ σήμερον καὶ ὁ ὀδηγὸν τὸ ἀπλούστερον μηχανάροτρον εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ προσέχῃ. Ὁ τρυγὸς καὶ ἡ ἄρσας τῆς γῆς ἦσαν ἄλλοτε πηγὴ χαρᾶς καὶ ἀπὸ τοῦ Ἡσιόδου μέχρι τοῦ Κρυστάλλῃ ἀπετέλουν ἀστείρευτον πηγὴν ἐμπνεύσεως.

Αἱ μελαγχολικαὶ στροφαὶ τῆς ταπεινῆς ἀνέμης αἱ ὁποῖαι ἐνέδυσαν τὸν ἄνθρωπον ἀφ' ὅτου οὗτος ἀπέβαλε τοῦ Ἀδὰμ τὴν περιβολὴν καὶ ἀπεθανάτισθησαν εἰς τοὺς τρυφεροὺς στίχους τοῦ Γκαῖτε καὶ τοὺς γλυκεῖς ρυθμοὺς τοῦ Schubert, συνεκίνησαν καὶ ἂν συγκινοῦν πάντοτε τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν.

Ἡ σημερινὴ ἐργασία, ἡ συνεχὴς σπουδὴ, περιορίζει τὴν συναισθηματικὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου ἐὰν δὲν τὴν συνθλίβῃ ὀλοσχερῶς. Ὁ θόρυβος τῶν μεγαλοπόλεων, ἡ συνεχὴς μηχανοποίησις τῆς ζωῆς περιορίζει τὴν δυνατότητα τῆς ἄρσεως τῶν σωματικῶν ἀντιδράσεων, ἐνῶ ἡ ὀλονὲν αὐξανομένη ἐπαγγελματοποίησις καὶ ἡ ἐκ τῆς ὑπαλληλοποίησεως συνεχὴς τοῦ ἀνθρώπου ὑποτέλεια χαλαρώνουν τῆς εὐθύνης του τὴν ἔννοιαν, ἐξασθενοῦν τὴν ἀντίδρασιν αὐτοῦ πρὸς τὰς ἀντιξόους περιστάσεις καὶ στραγγαλίζουν τὴν προσωπικότητά του.

Ὁ ἄνθρωπος σήμερον κατέστη περίφοβος, εὐέξαπτος, ἀνυπόμονος, ἀδημονεῖ καὶ ἀγωνιᾷ καὶ ἐνῶ ὁ πόνος του εἶναι ὁ ἴδιος τὸν αἰσθάνεται βαθύτερον καὶ τὸν ἀντέχει ὀλιγώτερον.

Ἡ χαλάρωσις τοῦ οἰκογενειακοῦ δεσμοῦ, ἡ ἀπώλεια τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος, δημιουργοῦν ἀμβλυσιν καὶ ἀβεβαιότητα τοῦ κοινωνικοῦ τοιούτου καὶ καθιστοῦν τὸν ἄνθρωπον ἄφιλον εἰς τὰς μεταξὺ τῶν συνανθρώπων του σχέσεις.

Καὶ ἐνῶ διὰ τῶν τελευταίων μέσων ἀπέκτησε ταχυτάτην μετὰ τῶν συνανθρώπων ἐπικοινωνίαν καὶ ἤδη ἀκόρεστος φιλοδοξεῖ νὰ γνωρίσῃ καὶ τοῦ Ἑλλήνων ἀκόμη τὴν ζωὴν, ἡ ἐπικοινωνία μετατρέπεται εἰς ἀποξένωσιν καὶ ὁ συγχρωτισμὸς εἰς ψυχικὴν ἐρημίαν. Ὁ ἰδρώς τοῦ προσώπου ἐκ τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ μόχθου μετετρέπη εἰς ἰδρώτα ἀγωνίας καὶ φόβου. Εἰς τὸν διάφορον τοῦτον ψυχισμόν τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου ὀφείλονται προφανῶς αἱ ἀντιδράσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον· αὗται μορφοποιοῦνται εἰς πρωτογόνους ἐκδηλώσεις, εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ἀστυνομικῶν μυθιστορημάτων, παρακολούθησιν μετὰ περιπαθείας σκηνῶν ζούγκλας, τὴν μανίαν τοῦ ροκ ἔντ ρόλ καὶ τῶν σπὸρ καὶ τὰς ὁποίας ὁριθῶς ἡ ψυχολογία τῆς σήμερον ἐρμηνεύει ὡς διέξοδον τοῦ ἐγκλωβισμένου συναισθηματικοῦ κόσμου καὶ ἀσφαλιστικὴν δικλείδα τῶν ἐνστίκτων τὴν ὁμαλὴν μεταρσίωσιν τῶν ὁποίων ὁ σύγχρονος πολιτισμὸς δὲν ἐπιτρέπει.

Ἡ συνοπτικὴ αὕτη σκιαγράφησις τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου διασαφηνίζει ὁπῶσδήποτε καὶ τὴν σύγχρονον αὐτοῦ κοσμοθεωρίαν, ἀνάγλυφος σφραγὶς τῆς ὁποίας προβάλλεται εἰς τὴν προσωπικότητά του.

Αἱ ἀνησυχίαι του αὐξάνονται, αἱ ἀμφιβολίαι ἐπὶ τοῦ ἔργου του ἐπιτείνονται τὰς ὁποίας ἄλλωστε εὐνοεῖ ἡ ἰδιαιτέρα περὶ τὸ σῶμα του φροντίς καὶ μέριμνα.

Οὐδέποτε κατὰ τὸ παρελθόν ὁ ἀνθρώπος ἡσχολήθη μὲ τὸν ἑαυτὸν του ὅσον σήμερον. Τὸ *check up* τῶν Ἀμερικανῶν ἀποτελεῖ τρανὴν περὶ τούτου ἀπόδειξιν. Κεντρομόλως κατευθύνονται πᾶσαι αἱ σκέψεις αὐτοῦ πρὸς τὸ ἐγὼ του καὶ ἐγκεντρικῶς ἀκτινοβολεῖ καὶ ἀντανακλᾷ ἡ προσωπικότης του καὶ ὁ χαρακτήρ του.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἔλεγχος τῶν ἀλλοιώσεων τῶν ὁργάνων ἢ καὶ συστημάτων του ὡς ὕλικου ὑποβάθρου τῶν λειτουργιῶν τοῦ διαφεύγει, ἐνῶ αἰσθάνεται εὐχερέστερον τὰς λειτουργικὰς καὶ ψυχογενεῖς διαταραχὰς αἱ ὁποῖαι συχνότερον σήμερον παρατηροῦνται, τρομοκρατεῖται ὑπ' αὐτῶν περισσότερον, εὐκολώτερον ἐμπλέκεται καὶ δυσκολώτερον ἀπαγκιστροῦται καὶ ἀπαλλάσσεται ἐξ αὐτοῦ.

Μία νέα παθολογία δημιουργεῖται ἡ ὁποία συνθέτει τὴν ἔκφρασιν τῆς νέας ταύτης μορφῆς τῆς προσωπικότητος. Συγκεράνεται αὕτη ἀπὸ τὴν ἀστάθειαν τοῦ περιβάλλοντος καὶ τὴν ἀβεβαιότητα τοῦ ἰδίου διὰ τῶν ὁποίων ὁ ἀνθρώπος καθίστατο πλέον ἀνεύθυνος. Ἡ διαφορὰ δὲ αὕτη δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὸν ἐνῆλικον ἄλλ' ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὸ παιδί, τὰς πρώτας νευρώσεις καὶ τὰ ψυχικὰ τραύματα τοῦ ὁποίου θεωρεῖ ὁ σύγχρονος ψυχίατρος ὡς τὴν ἀφετηρίαν τῶν μελλοντικῶν αὐτοῦ ἀνησυχιῶν καὶ νευροψυχικῶν νόσων.

Ἄν καὶ ἡ πλήρης ἐρμηνεία τῆς νέας ταύτης παθολογίας δὲν ἔχει πλήρως ἐπιτευχθῇ, πιστεύομεν ὅτι ἡ ἰσχυρὰ λειτουργικὴ ἀπόχρωσις τῆς συγχρόνου νοσολογίας δὲν εἶναι ξένη πρὸς τὴν νέαν θέσιν τὴν ὁποίαν τὸ ἄτομον ὡς κοινωνικὴ μονὰς ἐκπροσωπεῖ εἰς τὴν σύγχρονον κοινωνίαν. Ἴσως τὴν ταχυτέραν αὐτῆς ἀνάπτυξιν ἐπέτεινε καὶ ἐπέσπευσεν ὁ ἰσχυρὸς περιορισμὸς τῶν κατ' ἐξοχὴν σωματογόνων λοιμωδῶν νόσων, ἡ αὔξησις τῶν ἰογενῶν, ἡ παρτάσις τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς καὶ οἱ παγκόσμιοι πόλεμοι.

Οὕτως τὴν ψυχόφοβον ἢ σωματικὴν ἱατρικὴν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος διεδέ-

χετο μία νέα σωματόφοβος τοιαύτη, τὴν ὁποίαν εἰς τὴν πέραν τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠρᾶν ψυχосωματικὴν ἀπεκάλεσαν. Ὁ ὁρὸς ὁμῶς εἶναι πολὺ παλαιός. Ὅ,τι ἀπὸ νοσολογικῆς ἀπόψεως· χαρακτηρίζει τὴν νέαν ταύτην ἀνθρωπίνην παθολογίαν εἶναι τὸ συγχευμένον τρίπτυχον τῆς κλινικῆς αὐτῆς προβολῆς, ἡ διάγνωσις, ἡ πρόγνωσις καὶ ἡ θεραπεία τῆς νόσου.

Οὐδέποτε ἡ συμπτωματολογία καὶ συνεπῶς ἡ διάγνωσις ὑπῆρξε τόσον ἀσαφὴς καὶ ἀκαθόριστος ὅσον εἰς τὰς καλουμένας ψυχосωματικὰς νόσους, οὐδέποτε τὰ ὅρια μεταξὺ υγείας καὶ νόσου ὑπῆρξαν τόσον δυσδιάκριτα ὅσον ἐπ' αὐτῶν καὶ οὐδέποτε αἱ δυνατότητες μιᾶς ὁποσδήποτε ἡτιολογημένης θεραπείας κατέστησαν τόσον περιορισμέναι.

Ἡ καλὴ ἄλλωστε συνήθως πρόγνωσις τῶν νοσημάτων τούτων ὑποθάλλει ἔτι μᾶλλον τὴν ὑποκειμενικότητα τῶν συμπτωμάτων αὐτῶν καὶ ἐξασθενεῖ τὴν πρὸς ἄμυναν δύναμιν τοῦ ὁργανισμοῦ.

Ἡ νέα αὕτη μορφή τῆς νοσολογίας ἐπέβαλε τὴν ἀνάγκην τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ ἱατροῦ πρὸς τὸν ἄρρωστον, τὴν ὁποίαν ἡ συστηματικὴ ἱατρικὴ εἶχε κάπως παραμερίσει.

Ὡς ἀντίδρασις πρὸς τὴν σωματικὴν ἱατρικὴν ἀλλὰ καὶ ὡς προάγγελος τῶν νέων κατευθύνσεων τῆς Ἱατρικῆς ἐπιστήμης ὑπῆρξεν ἡ ψυχανάλυσις τοῦ Φρόυντ. Ὁ Φρόυντ ἠθέλησε νὰ ἐπισύρῃ τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἐκ νέου ἐπὶ τῆς σημασίας τῶν ψυχικῶν φαινομένων ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης παθολογίας.

Ἰατρὸς ὁμῶς ὁ ἴδιος καὶ πρὸς ἱατροὺς ἀποτεινόμενος δὲν ἐλησμόνησε τὴν ἐπιστήμην ἐξ ἧς προήρχετο. Ὁ ἱλιγγος τῆς παραπλανήσεως αὐτοῦ εἰς καθαρῶς μεταφυσικοῦς ὁρίζοντας τὸν ἐφόβιζε, ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν τὴν ἀπέφυγεν. Ἐπρεπε νὰ ἀνεύρῃ κάποιον ἔρεισμα διὰ νὰ προσδέσῃ τὸ ἄρμα τῆς νέας του κοσμοθεωρίας καὶ δι' αὐτὸ ἐξέλεξε τὸ ἀδύνατο βρέφος καὶ τὸ ἀνεξέλικτο παιδί, εἰς τὰς κρίσεις τῆς ἀδιαπλάστου ψυχῆς τοῦ ὁποίου ἐτοποθετεῖ τὸ ἔναυσμα ὅχι ὅπως ὁ Νίτσε τοῦ ἐνστίκτου τοῦ ἀγῶνος περὶ ὑπάρξεως, ἀλλὰ περὶ διαιωνίσεως, τοῦ ἐνστίκτου δηλαδὴ ἐκείνου, ὅπερ παρὰ τὴν ἀφθονον τέφραν τοῦ πολιτισμοῦ, ἡ ὁποία τὸ καλύπτει δὲν ἔπαυσε νὰ τυραννῇ τὸν ἄνθρωπον.

Ὡς πρωτοπόρος μιᾶς νέας ιδέας ὁ Φρόυντ δὲν κατώρθωσε νὰ ἀποφύγῃ τὸν ὀλισθηρὸν κατήφορον εἰς τὸν ὁποῖον ὀδηγοῦν αἱ νέαι ἐπαναστατικαὶ ιδέαι καὶ ἀντιλήψεις. Ὡς ἥτο ἐπόμενον ἡ ψυχανάλυσις προεκάλεσε μεγάλας ἀντιδράσεις καὶ ἐπικρίσεις. Ὁ φόβος ἐπιστροφῆς τῆς ἱατρικῆς πρὸς τὸν δαιμονισμὸν ἐδημιούργησε σφοδροὺς πρὸς αὐτὴν πολεμίους καὶ ἀντιπάλους. Θὰ ἦτο δύσκολον ὅμως παρὰ ταῦτα νὰ ἀρνηθῶμεν εἰς αὐτὸν τὴν μεγάλην συμβολὴν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς συγχρόνου ἱατρικῆς ἀλλὰ καὶ τῆς καθόλου φιλοσοφίας τῶν ἡμερῶν μας. Ὡς ἡ ψυχανάλυσις ἐπ' αὐτοῦ ἐδιδάχθη, δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἐλάχιστα ἰσχύει σήμερον διότι εἶναι ξένη πρὸς τὴν αὐστηρὰν ἱατρικὴν σκέψιν. Ὑπέστη ἤδη τροποποιήσεις ὑπὸ τῶν μαθητῶν του καὶ εἰδικώτερον ὑπὸ τοῦ Adler, ὅστις ἠθέλησε νὰ στηρίξῃ τὴν σχεδὸν μεταφυσικὴν ἐρμηνείαν τοῦ Φρόυντ τῶν ψυχονευρώσεων εἰς συγγενή ἢ καὶ ἐπικτήτων ἀδυναμιᾶν ὁργάνου τινὸς ἢ καὶ συστήματος.

Ἡ συστηματικότης ἄλλωστε τῆς ψυχοφόρου ἱατρικῆς εἶχεν ἤδη προκαλέσῃ

τάς διαμαρτυρίας τῶν ἄλλων. Εἰς «τὸ ὑποκείμενον» τοῦ von Krehl, εἰς «τὸ πρόσωπον» τοῦ Kraus καὶ εἰς «τὴν δομὴν τοῦ σώματος καὶ χαρακτῆρ» τοῦ Kretschmer διαγράφονται αἱ πρῶται σαφεῖς ἀντιδράσεις πρὸς τὴν ἄκρατον ὀρθολογιστικὴν ἀντίληψιν τῆς σωματικῆς ἱατρικῆς. Ταχέως ἄλλωστε ἀπεδεικνύετο ὅτι ἰσχυραὶ συγκινήσεις ἢ ἀψιθυμικαὶ καταστάσεις προκαλοῦν νευροφυτικὰς ἢ ἄλλης φύσεως διαταραχάς. Οὕτως ἀποδεικνύεται ὅτι τὰ καλούμενα ψυχικὰ φαινόμενα συνοδεύονται πάντοτε ὑπὸ βιολογικῶν ἀντιδράσεων συνεπῶς πρόκειται περὶ βιοψυχικῶν φαινομένων. Ἐπὶ παραδείγματι οἰαδήποτε συγκίνησις διὰ τῆς ὑπερεκκρίσεως ἀδρεναλίνης τὴν ὁποίαν προκαλεῖ, μετατρέπεται εἰς βιολογικὴν ἀντίδρασιν.

Ἡ βιολογικὴ σημασία τῶν συγκινήσεων εἶναι προφανῶς ἐκείνη ἐνὸς εἶδους ραντάρ τῶν ὁρμῶν καὶ ἀντιδράσεων τοῦ ὁργανισμοῦ, ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν του. Οὕτως ἡ ψυχαναλυτικὴ ἐρμηνεία τῶν διαφορῶν ψυχονευρώσεων ἀντικαθίσταται βαθμηδὸν ὑπὸ νέας ψυχοφυσιολογικῆς τοιαύτης, ἥτις καὶ ἐβασίσετο ἐπὶ σταθεροτέρου ἐδάφους.

Ἀνεζητεῖτο μάλιστα κέντρον ρυθμιστικὸν τῶν λειτουργικῶν τούτων διὰ τοῦ ὁποίου ὁ αὐτόματος χαρακτῆρ τῶν ἀντιδράσεων μετεβάλετο εἰς σκόπιμον καὶ ἐν-συνειδητον. Τὸ κέντρον τοῦτο κατὰ τοὺς Cannon, Haed, Bard - Freeman κλπ. ἐδράζετο εἰς τὴν θαλαμοῦποθλαμικὴν χώραν, κατὰ τὸν Speransky εἰς τὸ κεντρικὸν σύστημα, ἐνῶ ὑπὸ τῶν Tonputi, Reilly καὶ Selye διεμορφοῦτο ἡ θεωρία τῆς προσαρμογῆς ἢ τοῦ διεγκεφαλο—ὑποφυσιο—ἐπινεφριδικοῦ συστήματος, τὴν ὁποίαν ἐνίσχυον αἱ ἀνακαλύψεις τῶν Hensch καὶ Kendall. Κατ' αὐτὴν οἰαδήποτε νόσος σωματικὴ ἢ ψυχικὴ ὥς καθολικὴ πλεόν ἀντίδρασις τοῦ ὁργανισμοῦ ἀνευρίσκει βιολογικὸν ἔρεισμα.

Διὰ πρώτην φορὰν ἡ σημασία τοῦ ὁργάνου ὡς sedes morborum περιορίζεται, ἡ σπουδαιότης τοῦ συστήματος ἐξαίρεται, ἐνῶ τὴν κυρίαν εὐθύνην διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς νόσου ὑπέχει τὸ σύνολον τοῦ ὁργανισμοῦ εὐρισκόμενον ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν καὶ ρύθμισιν ἐιδικῶν κέντρων.

Εἶναι πρόδηλον ὅτι ἡ βιολογικὴ διερεῦνσις τῶν νόσων τῆς νέας ταύτης μορφῆς τῆς παθολογίας, ὑπὸ τὴν αὐστηρὰν αἰτιοκρατικὴν ἐκδοχὴν ἀπεδεικνύετο ἀνεπαρκὴς ὥς ἦτο δὲ εὐνόητον εἰς τὰς νέας ἐπιτεύξεις τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἀνεζητοῦντο καὶ πάλιν ἔρείσματα διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν θεμελίωσιν καὶ τὴν προσαρμογὴν τῶν θεραπευτικῶν τῆς ἐπιδιώξεων.

Διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν χράντα ὑπὸ τοῦ Planck κατ' ἀρχὰς ἐπὶ τῆς ἀκτινοβολίας καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐπὶ τοῦ ἡλεκτρισμοῦ διεπιστοῦτο ὅτι ἡ πορεία ὁρισμένων φυσικῶν φαινομένων δὲν εἶναι προκαθορισμένη καὶ δὲν ἀκολουθεῖ τὴν αὐστηρὰν νομοτέλειαν τὴν ὁποίαν ἡ κλασσικὴ φυσικὴ τῶν παρελθόντων αἰώνων ἐπρέσβευεν, ἀλλὰ δύναιται νὰ διατρέχῃ τμηματικῶς καὶ ἄνευ συνεχείας. Τὸ ἀξίωμα ὅτι ἡ φύσις δὲν κάνει ἀλματα (natura non facit saltus) ἀποδεικνύεται τοῦλάχιστον ὅσον ἀφορᾷ τὸν μικρόκοσμον ὃς μὴ εὐσταθοῦν. Ἡ προσαχθεῖσα ἀπόδειξις τῆς ἀσυνεχοῦς καὶ διακεκομμένης μεταφορᾶς δυνάμεως καὶ ἐνεργείας ἐπὶ τῶν φυσικῶν φαινομένων, ἀποτελεῖ σταθμὸν ὑψίστης σημασίας διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην

και δια να επιβληθῇ ἔπρεπε να ἀπαρνηθῇ ἡ κλασσικὴ φυσικὴ παλαιὰς ἀντιλήψεις και ἐποπτικούς τρόπους ἐρεύνης.

Ἡ ἐξηγητικὴ τῶν νέων τούτων φαινομένων ἐπετεύχθη δια τῶν νόμων τῆς ἀβεβαιότητος και ἀπροσδιορισθίας τῶν N. Bohr Heisenberg και Schröndinger.

Ὁ παράγων τύχη ἢ σύμπτωσις ἐπεμβαίνει εἰς τὴν πορείαν τῶν φυσικῶν φαινομένων και οἱ νόμοι τῆς στατιστικῆς και τῆς πιθανότητος καλοῦνται να ἀντικαταστήσουν ἢ συμπληρώσουν ὅπωςδήποτε τὴν αἰτιοκρατικὴν ἀντίληψιν τῆς ἐποχῆς. Διὰ πρώτην φοράν ὁ περίφημος ἀφορισμὸς τοῦ H. Poincaré «Le hasard n'est que la mesure de l'ignorance» τίθεται ὑπὸ αἴρεσιν και τὸ κύρος του κλονίζεται.

Βαθεῖα ὑπῆρξεν ἡ συνδρομὴ τῆς νέας ταύτης κοσμοθεωρίας δια τὴν ἐπίλυσιν τῶν βιολογικῶν προβλημάτων.

Ἡ ἐσωτερικὴ αὐτονομία και αὐτοτέλεια τοῦ ἀτόμου εἰς τὰς πρὸς τὸν ἔξωτερικὸν κόσμον ἀντιδράσεις τὴν ὁποίαν ἡ κλινικὴ ἐν τῇ Ἱατρικῇ ἐκάλυπτε δια τῆς ἐννοίας τῶν διαθέσεων ἢ ιδιουσυγκρασίας, ὑπὸ τὸ φῶς τῶν νέων τούτων κατὰκτῆσεων τῆς μικροφυσικῆς ἤρξατο ὅπωςδήποτε να διευκρινίζεται.

Τὰ ἰδιαιτέρα κέντρα τῆς ζωῆς, κηρύσσει ὁ Jordan, δὲν ὑπάγονται εἰς τοὺς αἰτιοκρατικούς νόμους τῆς μακροφυσικῆς, ἀλλὰ ἀνήκουν εἰς τὴν ζώνην τῆς μικροφυσικῆς ἐλευθερίας. Μικροχημικαὶ ἀντιδράσεις περροικισμέναι δι' ἐλευθερίας τινὸς και μὴ δεσμευόμεναι ὑπὸ τῆς αὐστηρᾶς μηχανικῆς δροῦν ἐπὶ τοῦ ζῶντος κυττάρου και ρυθμίζουν διτατορικῶς και πρὸς ὀρισμένας κατευθύνσεις τὰς μακροφυτικὰς ἀντιδράσεις τῆς ζωῆς ὁδηγοῦσαι πρὸς τὴν διαιώνισιν αὐτῆς ἢ τὸν θάνατον. Ἡ ζωὴ κατὰ τὸν Jordan μεταβαίνει ἐκ τῆς ἀναιτιοκρατίας τοῦ μικροκόσμου εἰς τὸν αἰτιοκρατικὸν μακρόκοσμον.

Δὲν πρόκειται να κρίνωμεν ἐνταῦθα τὰς νέας ταύτας κοσμοθεωρίας ἐπὶ τῆς γενέσεως τῆς ζωῆς ὡς ἀσκόπου και ἄνευ οἰουδήποτε προδιαγεγραμμένου σχεδίου.

Παραδεχόμενοι ταύτας θὰ ὀδηγούμεθα μοιραίως εἰς τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα εἰς τὸ ὅποῖον ὠδήγησεν ἡ ἄκρατος μηχανοκρατία τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Οἱ νόμοι ἄλλωστε τῆς ἀπροσδιορισθίας και ἀβεβαιότητος δὲν ἀποτελοῦν και ἀπόδειξιν ἀπουσίας οἰασδήποτε νομοτελείας εἰς τὴν ζωὴν τοῦ μικροκόσμου. Ἄνευ τῆς παραδοχῆς κατηγορηματικῶν τινῶν ἀληθειῶν ἐπὶ τῶν πρωτεϊκῶν μορφῶν τῆς γνῶσεως, ἡ μικροφυσικὴ ὡς και ἡ μακροφυσικὴ εἶναι ἀκατανόητος, ἐπὶ τούτου δὲ συμφωνοῦν οἱ Planck, Einstein, von Laue και ἐκ τῶν νεωτέρων ὁ Von Weizsacker.

Εὐρισκόμεθα ἀκόμη εἰς τὴν ἀρχὴν και θὰ ἦτο δύσκολον να διατυπωθοῦν προβλέψεις δια τὸ μέλλον τῶν νέων τούτων βιολογικῶν προσανατολισμῶν. Ἡ πρόοδος τῆς γνῶσεως εἶναι μία ἄνευ τέλους προσπάθεια, οἰαδήποτε ὅθεν πρόρρησις ἐπὶ τῶν τελικῶν αὐτῆς ἐπιτεύξεων εἶναι ἀδύνατος.

Ἐν τούτοις ἡ ἐπὶ τῆς βιολογίας ἐπίδρασις τῆς νέας ταύτης κοσμοθεωρίας ὑπῆρξε τεραστία. Ἡ ἀποτίναξις τοῦ αὐστηροῦ ζυγοῦ τῆς αἰτιοκρατίας και σκοπιμότητος μετὰ τὴν ὁποίαν ἐξετράφη ἡ Ἱατρικὴ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὡς και ἡ ἐφαρμογὴ τῶν νόμων τῆς μικροφυσικῆς, ἐπέτρεψεν εἰς τὸν βιολόγον να κινήται ἐλευθερώτερον και να προσαρμόζεται εὐχερέστερον. Ὅ,τι πρόχειν ἐπομένως ἐν-

ταῦθα εἶναι νὰ τονισθῇ ἡ μέχρι τοῦδε συμβολὴ τῆς μικροφυσικῆς εἰς τὴν προώθησιν τῆς ἐπιδύσεως τῶν βιολογικῶν προβλημάτων. Ἡ μετὰ τῆς τοῦ κυρίου βάρους τῶν βιολογικῶν φαινομένων ἐκ τοῦ ὄργανου εἰς τὸν δυναμισμόν τοῦ κυττάρου, τοῦ ὁποῖου αἱ λεπτόταται ἀντιδράσεις δὲν ἀκολουθοῦν πλέον τοὺς νόμους τῆς αἰτιότητος, ἀλλὰ ὑπὸ τὴν δυναμικὴν τῶν ἔκφρασιν εἶναι ἐλευθεραὶ ἐν τῇ ἐξελίξει τῶν, καθιστοῦν εὐχερεστέραν τὴν κατανόησιν τοῦ διαφοροῦ τρόπου ἀντιδράσεως τοῦ ατόμου.

Ἡ δὲ ἡ σημασία τῆς κληρονομικότητος ἐπαναφέρεται εἰς τὸ προσκλήνιον τοῦ ἱατρικοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ ἡ δύναμις τῆς Δαρβινείου ἐπιλογῆς ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ὁποίας ἐστέναν ἡ ἱατρικὴ σκέψις τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἤρχισε νὰ ἐξασθενῇ. Τὰ σμικρότατα γονίδια τὰ ὁποῖα ἡ σύγχρονος γενετικὴ ἀναγνωρίζει ὡς φορεῖς τῆς κληρονομικότητος, ἡ μικρο-βιοχημεία ἀποδεικνύει ὅτι ἀποτελοῦν ἕνα θεσπέσιον πολύπλοκον σύστημα καταπληκτικῆς δυνάμεως καὶ ἐνεργείας, τὸ ὅποιον ἐν ἐσχάτῃ ἀναλύσει προκαθορίζει κατὰ τὸν πλέον σταθερὸν τρόπον τὴν κληρονομικότητα τοῦ ατόμου. Οἰαδήποτε ἐπ' αὐτοῦ ἐπιδράσεις ἐκ τοῦ ἐξωκόσμου ἐλέγχονται ἀνίσχυροι ὅπως μεταβάλλουν τὴν δυνάμιν του καὶ εἰς τὴν ἐσχάτην ταύτην μορφήν τῆς ζωῆς διαφαίνεται ἡ ἐλευθερία τῆς βουλῆσεως τοῦ μακροκόσμου. Πῶς τοῦτο ἐπιτυγχάνεται εἶναι μυστήριον. Ὅτι ὅμως προκύπτει ἐκ τῆς σημερινῆς προόδου τῆς κυτταροχημείας εἶναι ἡ ὁποσδήποτε ἀκριβὴς γνῶσις τῆς χημικῆς συνθέσεως τοῦ γονιδίου. Τοῦτο ἀποτελεῖται κυρίως ἀπὸ δεσοξυριβονουκλεϊκὸν δξὺ. Ἡ χημικὴ αὕτη σύνθεσις τοῦ δεσοξυριβονουκλεϊκοῦ δξέος εἶναι ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρουσα· κατὰ τὴν θεωρίαν τῶν πιθανοτήτων αὕτη παρέχει ἀνεξαντλήτους δυνατότητας εἰς τὸν σχηματισμὸν ποικιλαριθμῶν ἐνώσεων, αἱ ὁποῖαι εἶναι πλέον ἢ ἐπαρκεῖς διὰ νὰ ἐξημενεύουν τὸν σχηματισμὸν κάθε εἵδους λευκώματος, ὄθεν καὶ ἐνζύμου, ἐπομένως καὶ οἰουδήποτε εἶδους κυτταρικῆς ὁργανώσεως καὶ λειτουργίας ἀπὸ τῶν βακτηριοφάγων καὶ ἰῶν μέχρι τῆς ἀνωτέρας μορφῆς τῆς ζωῆς.

Ὑπὸ τὸ πρῶτον τῶν νέων τούτων γνώσεων δυνάμεθα νὰ ἐξημενεύσωμεν καὶ τὸ φαινόμενον τῶν μεταλλάξεων αὐτομάτων ἢ καὶ πειραματικῶν. Ἐὰν δὲ αἱ αὐτόματοι μεταλλάξεις σπανιώτατα ἐπισυμβαίνουν εἰς τὴν φύσιν, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν σταθερότητα τοῦ γονιδίου ἢ ὁποῖα προσομοιάζει πρὸς τὴν σταθερότητα τοῦ ατόμου.

Ἄτομον καὶ γονίδιον συμπεριφέρονται καθ' ὅμοιον τρόπον εἰς τὸν μικρόκοσμον. Αἱ γνώσεις ἡμῶν ἐπὶ τοῦ δεσοξυριβονουκλεϊκοῦ δξέος ὡς θεμελιώδους βάσεως τοῦ ὁργανικοῦ κόσμου διανοίγει κατὰ τὸν Delbruck καὶ εἰς τὸν βιολόγον τὴν αὐτὴν εὐρεῖαν προοπτικὴν τὴν ὁποῖαν ἐγνώρισεν ἡ φυσικὴ διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς ραδιενεργείας κατὰ τὰ τελευταῖα 50 ἔτη. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ μεγάλη αὐτῶν σπουδαιότης. Δικαίως τὸ δεσοξυριβονουκλεϊκὸν δξὺ συγκρίνεται μὲ τὸ ἄτομον.

Ἡ ἐφαρμογὴ τῶν νέων τούτων κατακτήσεων τῆς συγχρόνου βιολογίας ἢ τῆς βιολογίας τῶν κβάντα, ὡς ἀπεκλήθη, κατέστησε ὁποσδήποτε εὐχερεστέραν καὶ τὴν κατανόησιν τῆς συγχρόνου νοσολογίας καὶ ἐξημενεύει διατὶ, ἐνῶ θεωρητικῶς θὰ

ἀνεμένετο τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα ἐπὶ τῇ βάσει τῆς αἰτιώδους σχέσεως μεταξὺ περιβάλλοντος καὶ οργανισμοῦ εἰς τὴν πραγματικότητα τοῦτο ἐμφανίζεται ἐνίοτε διάφορον.

Διὰ τῆς θεωρίας τῶν πιθανοτήτων ὡς ἐλεγχούσης τὴν ἐξέλιξιν τῶν μικροβιοχημικῶν φαινομένων ἡ ἔννοια τῆς λοιμικότητος τοῦ παράγοντος εὐρύνεται ἐφ' ὅσον δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ὁ πολλαπλασιασμός ἢ ἡ καταστροφή τῶν μικροβίων ὑπόκειται εἰς μεταβολὰς οὐχὶ ἐπὶ τῇ βάσει προδιαγεγραμμένου σχεδίου ἀλλὰ καὶ ἐκ συμπτώσεως· ἡ διάφορος δὲ ἀντιδράσις τοῦ οργανισμοῦ, τὴν ὁποίαν ὁ παλαιὸς κλινικὸς ἀνεξίτηι εἰς τὴν ἀτομικὴν ἰδιοσυστατικὴν συγκρότησιν ἐρμηνεύεται διὰ τῆς κληρονομικότητος καὶ τῆς ὑποθέσεως τῆς διεισδυτικότητος τοῦ γονιδίου.

Ἡ σκοπιμότης ἐπίσης τῆς ἀντιδράσεως τοῦ ἀτόμου πρὸς τὰ ἐρεθίσματα τοῦ ἔξω κόσμου καὶ συνεπῶς πρὸς τὴν νόσον τὴν ὁποίαν διησθάνετο μὲν ἡ Ἱατρικὴ τοῦ παρελθόντος ἀλλὰ ἐκάλυπτε διὰ τοῦ πέπλου τῆς μεταφυσικῆς, προβάλλει νῦν ὡς βιολογικὴ λειτουργία τοῦ οργανισμοῦ. Διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς κορτιζόνης καὶ τῆς διευκρινίσεως ὁποσδήποτε τοῦ τρόπου τῆς δράσεως αὐτῆς, ὡς ρυθμιζούσης τὴν ἄμυναν τοῦ ἀρρώστου, διὰ πρώτην φορὰν ἡ ἔννοια τῆς θεραπείας εὐρύνεται καὶ πέραν τῆς καταπολεμήσεως τοῦ αἰτίου καθίσταται δυνατὸς καὶ ὁ ἔλεγχος τῆς ἀντιδράσεως τοῦ οργανισμοῦ.

Οὕτω ἡ θεραπεία καὶ ἡ πρόγνωσις προσλαμβάνουν αὐτοτέλειαν τινὰ καὶ δὲν περισφίγγονται ὑπὸ τοῦ κλοιοῦ τῆς αὐστηρᾶς νομοτελείας ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς σκοπιᾶς τῆς κλινικῆς παρατηρήσεως.

Ὑπὸ τὴν νέαν ταύτην εὐρύτεραν ἀντίληψιν ὁ ἐπιδιωκόμενος ἐκάστοτε θεραπευτικὸς σκοπὸς δὲν δεσμεύεται ἐκ τῆς μορφολογικῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ ὀργάνου ἢ συστήματος *Restitutio ad integrum* ἀλλὰ εὐρύνεται εἰς τὴν ἀπλὴν ἐνίοτε ἀνάγκησιν τῆς ἱκανότητος πρὸς ἀνταπόκρισιν εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς του.

Ἡ ἔννοια δὲ αὕτη τῆς θεραπείας περισσότερον προσιδιάζει ὡς εὐνόητον κατ' ἐξοχὴν πρὸς τὰς ἐπιπολαζούσας σήμερον λειτουργικὰς καὶ ψυχικὰς νόσους.

Ἡ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἀξιοποίησιν τῶν νέων τούτων βιολογικῶν ἐπιτεύξεων καὶ ἀναγωγὴν των εἰς τὰς καθολικὰς μορφὰς γνώσεως ἀποτυπῶνται εἰς τὴν σύγχρονον κοσμοθεωρίαν τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης.

Ὑπὸ τὸ φῶς τῶν προβολέων τῆς ἐπικρατούσης ἐκάστοτε κοσμοθεωρίας θὰ προχωρῇ ἡ ἱατρικὴ εἰς τὸ ἐπίμοχθον ἔργον της. Εἰς τὴν στενὴν ἀτραπὸν μεταξὺ τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ περιβάλλοντος θὰ ὀδεύῃ αὕτη εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ προορισμοῦ της ἐπηρεαζομένη ἀπὸ τὰ ρεύματα τῆς παλιρροίας τῶν ἐκάστοτε φιλοσοφικῶν δοξασιῶν. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ παρασύρεται.

Ἡ ὁλότης τοῦ οργανισμοῦ ὥς τι ἐνιαῖον καὶ ἀδιάσπαστον ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον τῆς Ἱατρικῆς ὡς ἐπιστήμης ἀλλὰ καὶ ὡς θεραπευτικῆς καὶ ὡς τέχνης. Ὑπεροχὴ τῆς μᾶς ἢ τῆς ἄλλης σφαίρας σώματος—ψυχῆς εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν ὑφίσταται.

Ἐὰν ἐνίοτε προβάλλει ἰσχυρότερα ἡ ἀνάγκη τῆς ἀντιμετωπίσεως τοῦ σώματος ἢ τῆς ψυχῆς, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸν τρόπον κατ' ὃν ἡ νόσος ἐκδηλοῦται ἢ

εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐκάστοτε κοσμοθεωρίαν ἐπὶ τῆς σπουδαιότητος τῶν δύο τούτων σφαιρῶν.

Τὸ πρόβλημα σῶμα ἢ ψυχὴ δὲν πρόκειται νὰ λυθῇ ὑφ' ἡμῶν. Εἰς τὴν προ-καθορισμένην ἁρμονίαν μᾶς ἄνευ κενῶν καὶ πλήρους παραλληλισμοῦ σώματος καὶ ψυχῆς κοταστάσεως, εἰς τὴν ὁποίαν πισπεύει ὁ Leibnitz θὰ ἀνευρίσκη ὁ ἱα-τρὸς σταθερὰ ἐρείσματα ὥστε νὰ μὴ μεταπίπτη ἐκ τῆς ἀγροίκου καὶ ἀνεξελέγ-κτου μορφῆς τῆς ἀκράτου μηχανοκρατίας εἰς τὸ χάος τῆς ἀντιεπιστημονικῆς καὶ ἀνευθύνου μοιρολατρίας.

Τὸ ἀπολλώνειον φῶς τοῦ μέτρου, τὸ ὁποῖον κάποτε ἔλαμψε εἰς τὴν χώραν αὐτὴν καὶ τὸ ὁποῖον τόσον ἀριστοτεχνικῶς ἐκφράζεται εἰς τὸν Χαομίδην τοῦ Πλάτωνος δέον νὰ ἀποτελῇ διὰ τὸν Ἑλληνα ἱατρὸν τὸν ὁδηγὸν τῆς κοσμοθεω-ρίας του. «Ὁ ὀφθαλμός, γράφει ὁ Πλάτων, δὲν δύναται νὰ θεραπευθῇ χωρὶς τὴν κεφαλὴν, ὥς καὶ ἡ κεφαλὴ χωρὶς τὸ σύνολον. Ἀκριβῶς συνεπεία τοιούτων πε-πλανημένων ἀπόψεων οἱ Ἕλληνες ἱατροὶ καθίστανται ἐναντι ὀρισμένων δοξα-σιῶν ἀνίσχυροι. Τὴν ὁλότητα δηλαδὴ τοῦ ἀνθρώπου τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ βοή-θοῦν δὲν θεωροῦν σπουδαίαν. Τοὺς λείπει ἡ γνῶσις τῆς ἐννοίας τοῦ συνόλου καὶ ὅμως εἶναι ἀδύνατον νὰ κατέχουν τὴν ὁλότητα ὅταν τὸ σύνολον εἶναι ἀσθενές. Δὲν πρέπει ἐπίσης νὰ θεραπεύουν τὴν κεφαλὴν μὲ φάρμακα ἐὰν δὲν συμφωνήσῃ ὁ ἄρρωστος προηγουμένως νὰ θεραπεύσῃ τὴν ψυχὴν του δι' ἐξορκισμῶν, διότι σή-μερον (διὰ τὴν ἐποχὴν του), συχνὰ γίνεται τὸ λάθος ἀπὸ τοὺς ἱατροὺς νὰ θερα-πεύουν τὸ σῶμα ἄνευ τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ψυχὴν ἄνευ τοῦ σώματος».

Δὲν ὑπάρχει συνεπῶς σωματοψυχικὴ ἢ ψυχοσωματικὴ ἱατρικὴ ἀλλὰ μόνον ἱα-τρικὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία δέον νὰ ἀπασχολῇ τὸν ἱατρὸν καὶ ὡς ἀνθρώπον, ἀφοῦ μὲ τὸν ἄνθρωπον αὕτη ἀσχολῆται, ὅπως λέγει ὁ Γκαίτε.

Ὡς ἐπιστήμη βεβαίως τῆς ὁποίας ἡ κυρία ἔρευνα στηρίζεται εἰς τὴν βιολο-γίαν δὲν πρέπει ποτὲ νὰ ἀπομακρυνθῇ αὐτῆς ὅσονδήποτε καὶ ἂν αἱ ἀτέλειαι τῆς περιορίζουν ὅπωςδήποτε τὴν σημασίαν της. Ὁ φόβος τῆς μεταπτώσεως εἰς τὴν μεταφυσικὴν ἢ τὸν δαιμονισμόν εἶναι πολὺ περισσότερον ἐπικίνδυνος. Ἡ ἐπιστροφή πρὸς μίαν νέαν βιταλιστικὴν θεωρίαν εἰς ἣν προωθεῖ σήμερον τὴν ἱατρικὴν ἐπιστήμην ἡ σωματόφοβος ἢ ψυχοσωματικὴ ἱατρικὴ εἶναι ἀπαράδε-κτος. Ἀμβλύνοῦσα τὴν αἰτιοκρατίαν ἐπὶ τῶν ζωϊκῶν φαινομένων προωθεῖ τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὴν μοιρολατρίαν, τὴν χαλάρωσιν τῆς εὐθύνης, τὸν κύριον τοῦ-τον καρπὸν τῆς προσωπικότητος διὰ τὴν ὀρίμανσιν τοῦ ὁποίου τόσον συνέβαλεν ὁ παρελθὼν αἰὼν.

Τοῦ ἱατροῦ ὅμως τὸ ἔργον δὲν περιορίζεται εἰς τὴν ἔρευναν τῆς νόσου, ἀλλὰ εἶναι πολὺ εὐρύτερον, ἀποβλέπει εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς υγείας τοῦ ἀρρώ-στου. Καὶ διὰ τὴν θεραπείαν αὐτοῦ ὁ ἱατρὸς εἶναι ὑποχρεωμένος ὅχι μόνον νὰ χρησιμοποιῇ τὰ φῶτα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης ἀλλὰ καὶ ἐπιστρατεύῃ καὶ κινη-τοποιῇ ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς του τὴν δύναμιν τῆς ψυχικῆς ἐπὶ τοῦ ἀρρώστου ἐπιδράσεως.

Ἡ δύναμις ὅμως αὕτη δὲν ἐκμανθάνεται, ἀλλ' εἶναι θεῖον δῶρον καὶ τὰ θεῖα δῶρα δὲν ἐξαγοράζονται μὲ οἰασδήποτε ἱατρικῆς ἐφευρέσεως τὸ τίμημα.

Εἶναι ἡ ἀσύλληπτος ἐκείνη ἀκτινοβολία τῆς προσωπικότητος τὴν ὁποίαν ἔχει κάθε ἄνθρωπος, ἀλλ' ἰδιαιτέρως εἶναι ὑποχρεωμένος ὁ ἱατρὸς νὰ χρησιμοποιοῖ διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὴν ἀτέλειαν τῆς γνώσεως πρὸς ἀνακούφισιν καὶ παρηγορίαν τοῦ συνανθρώπου του. Ὅταν λοιπὸν ἡ θεραπεία τοῦ ἀρρώστου δὲν στηρίζεται καὶ εἰς τὴν διαίσθησιν, ὅταν αὕτη δὲν ραντίζεται ἀπὸ τὰ νάματα τῆς ψυχικῆς ἀνατάσεως, τὰ ὁποῖα μόνον μία ἀνωτερότης τῆς προσωπικότητος προάγει, τότε μετατρέπεται εἰς τυμβορυχίαν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ προσομοιάζει μὲ τὸ ἔργον τοῦ ἁδαοῦς ἐκείνου ἀρχαιολόγου ὅστις ἀναζητῶν μὲ τὴν σκαπάνην τοὺς θησαυροὺς ἑνὸς χαμένου κόσμου θρυματίζει τὸ σύνολον.

Καὶ ὅμως πόση τέχνη, πόση εὐλάβεια καὶ πόση περίσκεψις χρειάζεται διὰ νὰ μὴ καταρρεύσῃ τὸ ψυχικὸν οἰκοδόμημα τὸ ὁποῖον λέγεται ἄρρωστος ἄνθρωπος ὅπως τὸ ραγισμένον βάζο τοῦ ποιητοῦ. . . .

Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἱατροῦ δὲν τερματίζεται καὶ ὅταν τὰ τελευταῖα βέλη τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτοῦ φαρέτρας ἐξαντλοῦνται καὶ προμαντεύει ὅτι ἡ λύτρωσις τοῦ ἀρρώστου του ἐκ τοῦ ἀνηκέστου πάθους ἐπικεῖται δὲν πρέπει νὰ ἀποχωρῇ ἀλλὰ μετὰ δέους νὰ κλίνη τὴν κεφαλὴν του πρὸ τοῦ ἐπερχομένου ἀουλλήπτου μυστηρίου καὶ πιστὸς στρατιώτης ἑνὸς ὑπερτάτου καθήκοντος θὰ παραμείνῃ τελευταῖος διὰ νὰ σύρῃ τὴν αὐλαίαν, ὡς ὑστάτην πρὸς τὸν συνάνθρωπόν του ὑπηρεσίαν.

Ο ΣΧΟΛΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ

Υπό Roger Gal *
Εκπαιδευτικοῦ Συμβούλου

(Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγούμενου)

Κοινωνικοὶ λοιπὸν καὶ οἰκονομικοὶ λόγοι ἐπιβάλλουν τὴν ἔκταση στὴ μόρφωση τοῦ ἀτόμου, καθὼς ἐπίσης τὸν προσανατολισμό, ποὺ εἶναι τὸ ἄμεσο συνακόλουθο, γιατί εἶναι τὸ μόνο μέσον, μὲ τὸ ὁποῖον μπορούμε νὰ κατανείμουμε τὰ ἄτομα καὶ νὰ τὰ κατευθύνουμε πρὸς τὸ εἶδος τῆς μορφώσεως κι' ἀργότερα τοῦ ἐπαγγέλματος, ποὺ ταιριάζει στὸ καθένα καλύτερα. Τὸ αἴτημα γιὰ μιὰ πλατύτερη μόρφωση καὶ γιὰ μιὰ εἰδίκευση στὴν ἐργασία, εἶναι γενικὸ σήμερα σ' ὅλους τοὺς λαοὺς καὶ σ' ὅλες τὶς χώρες, σ' ὅλα τὰ κοινωνικὰ στρώματα, γιατί ὁ πολιτισμός μας δὲν εἶναι κτῆμα ἐνὸς μόνον λαοῦ, ἀλλ' ἔχει ἐπιδοράσει, ἀλλοῦ πὺδ λίγο, ἀλλοῦ περισσότερο, σ' ὅλες τὶς χώρες. Γενικὸ εἶναι τὸ αἴτημα γιὰ μιὰ καλύτερη προπαρασκευὴ τῶν νέων γιὰ τὴ ζωὴ καὶ γιὰ ἓνα κοινὸ μορφωτικὸ καὶ βιοτικὸ ἀνέβασμα τῶν λαῶν.

Στοὺς κοινωνικοὺς καὶ οἰκονομικοὺς αὐτοὺς λόγους, πρέπει νὰ προσθέσουμε τὸ πολιτικὸ αἴτημα τῆς ἐποχῆς μας, ποὺ δὲν εἶναι ἄλλο ἢ τὸ αἴτημα μιᾶς ἀληθινῆς δημοκρατίας. Ἀπ' τὸ 1789 οἱ λαοὶ ζητοῦν νὰ κυβερνηθοῦν μόνοι τους. Ἀλλ' αὐτὸ καταντάει μιὰ ἐπιθυμία ὑστερική, ὅταν οἱ λαοὶ δὲν ἔχουν τὴ μορφωτικὴ κι' ἀνθρωπιστικὴ κατάρτιση γιὰ μιὰ τέτοια αὐτοδιοίκηση, γιὰ τὴν ἱκανότητα νὰ νοιώθουν τὰ προβλήματα κάθε ἐποχῆς καὶ νὰ βρῶσιν τὰ κατάλληλα μέσα γιὰ τὴ λύση τους. Χρειάζεται λοιπὸν μιὰ **ἀγωγή** ποὺ θὰ μορφώσῃ τὰ ἄτομα μὲ τὶς ἀρετὲς ἐκεῖνες ποὺ ἀπαιτεῖ, ἀπὸ κάθε ἄνθρωπο, ἡ δημοκρατία. Τὸ νὰ ζητοῦμε δημοκρατικὸ πολίτευμα, δίχως νὰ προπαρασκευάσουμε μορφωτικὰ τὸ λαὸ μας γιὰ τὴ δημοκρατία, εἶναι κάτι πολὺ ἐπικίνδυνον γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Κι' ἂν ἡ δημοκρατία γνώρισε στὶς μέρες μας μιὰ χρεωκοπία, αὐτὸ ὀφείλεται στὸ ὅτι δὲν σκεφθίκαμε καθόλου γύρω ἂπ' τὴν ἀγωγή τοῦ πολίτου πρὸς μιὰ τέτοια κατεύθυνση. Ἔτσι, κάθε ἄτομον, στὸ τεχνητὸ αὐτὸ δημοκρατικὸ καθεστὼς, καλεῖται νὰ ἐκφέρῃ τὴ γνώμη του γιὰ **κάθε τι**, χωρὶς νὰ ἔχῃ καμμιά μορφωτικὴ προπαρασκευὴ γιὰ τὰ προβλήματα ποὺ τοῦ θέτει ἡ ζωὴ.

Κι' ἐδῶ ἀγγίζουμε τὸ πρόβλημα μιᾶς ἀληθινῆς δημοκρατικῆς ἀγωγῆς.

«Παιδαγωγούμε συχνὰ τὰ παιδιὰ μας, σὰν νὰ ἐπρόκειτο ἀργότερα ἢ νὰ διατάσσον αὐθαίρετα ἢ νὰ ὑπακούουν μὲ δουλοπρέπεια», ἔλεγε ἄλλοτε ὁ Spencer. Ἀπὸ τότε πέρασαν πολλὰ χρόνια, ἀλλὰ τὸ σχολεῖο μας ἐξακολουθεῖ νὰ παιδα-

γαγῇ μετὴν τυφλὴ ὑπακοή, τὴν παθητικὴ ὑποταγή, μετὶς διαταγὰς τοῦ μεγάλυτέρου, μετὴν παθολογικὴ ἀμίλλα, μέσα σ' ἓνα πνεῦμα καθαρὰ ἐγωϊστικόν. Καὶ αὐτὸ βέβαια γίνεται, ὅσο τὸ παιδί βρίσκεται στὰ χέρια τῶν παιδαγωγῶν, γιατί μπαίνουντας στὴν κοινωνικὴ ζωὴ, ἀλλάζουν οἱ συνθήκες ζωῆς. Μετὸ νὰ δίνουμε ὅμως στὴ σχολικὴ ζωὴ τόσο μικρὸ χωρὸ στὴν ἐλευθερίᾳ τοῦ παιδιοῦ, στὴν ἐσωτερικὴ πειθαρχίᾳ, στὴν ἐλευθέρῃ ἐκλογῇ του καὶ στὴν προσωπικῇ του πρωτοβουλίᾳ βρισκόμαστε διαμετρικὰ ἀντίθετα μετὸ δημοκρατικὸ αἷτημά μας. Μετὸ νὰ παρασκευάζουμε τὸ παιδί νὰ μὴν ξέρη πῶς θὰ χρησιμοποίησῃ τὴν ἐλευθερίᾳ του σὰν ἐνηλικιωθῇ, τὸ ὀδηγοῦμε νὰ κἀνῃ κακὴ χρῆσιν τοῦ δικαιώματος τῆς ἐλευθερίας του καὶ ν' ἀντιλαμβάνεται ἐσφαλμένα τὸ νόημα τῆς δημοκρατίας. Ἡ ἀληθινὴ δημοκρατία ἀπαιτεῖ μιὰ μόρφωση ὅλων τῶν πολιτῶν, ὥστε νὰ ξέρουν συνειδητὰ τὸ ρόλο τους μέσα στὴν κοινωνία, μιὰ ἠθικὴ καὶ πολιτικὴ ἀγωγή τοῦ πολίτου, γιὰ νὰ νοιώσῃ τὸ παιδί ἀπὸ μικρὸ τὸ μηχανισμό τῆς δημοκρατίας, ποὺ δὲν εἶναι ἄλλος παρὰ ἓνα πνεῦμα ἀμοιβαϊότητος καὶ ὑποταγῆς τῶν ἀτομικῶν συμφερόντων στὸ γενικὸ συμφέρον, ἀρετὲς δίχως τίς ὁποῖες ἡ δημοκρατικὴ ἰδέα εἶναι οὐτοπία.

Γενικά, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, πῶς εἶναι ἡ πρώτη φορὰ στὴν ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος, ποὺ οἰκονομικοὶ, κοινωνικοὶ καὶ πολιτικοὶ λόγοι συνηγοροῦν στὴν ἀπαίτηση γιὰ μιὰ δημοκρατικὴ μόρφωση τῶν λαῶν. Ἡ μόνῃ ἀναλαμπὴ μιᾶς προσπάθειας γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῆς δημοκρατικῆς ἰδέας βρίσκεται στὴν **Ἀρχαία Ἑλλάδα**. Ἀλλὰ διπλὰ στὴν ἰδέα αὐτή, περίπου 400.000 ἄτομα ἦταν δούλοι! Τὸ ὄνειρο αὐτὸ τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων, μόνο στὴ σημερινὴ ἐποχὴ βρῖσκει τὴν πραγμάτωσίν του, στὴν πλατεῖά του σημασία.

Ἄν θέλουμε τώρα νὰ ἰδοῦμε παραστατικὰ τίς μεταρρυθμίσεις στὸ περιεχόμενο τῆς Μέσης Παιδείας, ποὺ ἐπιβάλλουν σήμερα τὰ παραπάνω ποικίλα αἰτήματα καὶ τὴν κατ'ἀλληλὴν κατανομή τῶν γνώσεων, ποὺ μόνο ὁ προσανατολισμὸς ἐγγυᾶται, δὲν ἔχομε παρὰ νὰ κάνουμε μιὰ σύγκριση τῶν προγραμμάτων τῶν σημερινῶν σχολείων μετὰ τὰ προγράμματα τῶν σχολείων μας, πρὶν ἀπ' τὴν Ἐπανάσταση. Στὰ παλαιὰ μας Κολλέγια, ἡ μόρφωση ἀπευθυνόταν σὲ μιὰ μικρὴ μειονότητα τῶν νέων. Δὲν γνώριζαν τότε ἀτομικὲς ἰδιορρυθμίσεις, ἀλλὰ ἕναν τύπο μαθητοῦ, στὸν ὁποῖον ἔδιναν ἓνα εἶδος γνώσεων, μετὰ βάση κυρίως τὰ Λατινικά. Ἐμεῖναν εὐχαριστημένοι ἀπ' τὴν πρόοδο μιᾶς μικρῆς μειονότητας, ποὺ εἶχε, ἀπὸ φύσιν, τίς δυνατότητες νὰ προσαρμοσθῇ στὶς ἀπαιτήσεις ἐνὸς τέτοιου προγράμματος ἢ καθοριζόταν, ἀπὸ παράγοντες ἑξωτερικοὺς, ἰδίως ἀπ' τὴν Ἐκκλησίᾳ, ὁ προσορισμὸς κάθε νέου, ἄσχετα μετὰ τίς ἰδιαιτέρες κλίσεις τοῦ ἀτόμου. Οἱ νέοι ποὺ δὲν εὐδοκίμοῦσαν στὴ μόρφωση αὐτῇ, διέκοπταν τὸ σχολεῖο, γιατί δὲν προσφερόταν ἄλλῃ διέξοδος, μετὰ τὴ μονολιθικὴ τροχιά ποὺ ἀκολουθοῦσε τὸ σχολεῖο.

Μετὸν τρόπο ὅμως αὐτό, τὸ σχολεῖο προπαρασκεύαζε τοὺς νέους γιὰ ἓνα μικρὸ ἀριθμὸ ἐπαγγελματίων (ιερωμένων, δικηγόρων, διπλωμάτες), τοὺς ἔδινε μιὰ πολὺ περιορισμένη μόρφωση, στὴν ὁποία τὸ μάθημα τῶν Λατινικῶν ἔμεινε ἐπὶ αἰῶνες τὸ μέσον γιὰ τὴ μετάδοσιν κάθε γνώσεως.

Ἄν συγκρίνουμε τὸ πρόγραμμα αὐτὸ μετὰ τίς ἐπιδιώξεις τοῦ σημερινοῦ σχολείου καὶ πῶς πολὺ τοῦ αὐριανοῦ, θὰ ἰδοῦμε ὅτι, ἐνῶ ἄλλοτε εἴχαμε μιὰ μοναδικὴ

κατεύθυνση τοῦ σχολείου, πού ἀποκρίνεται στοῦ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, σήμερα τὸ σχολεῖο διακρίνεται γιὰ τὴν ποικιλία τῶν γνώσεων καὶ τῶν κατευθύνσεων πού ἀκολουθεῖ, γιατί πρέπει νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν πολυμέρεια τῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν τῆς σημερινῆς ζωῆς. Πρέπει, ὅσοι ἀπ' τὴν παροχὴ κοινῶν βασικῶν γνώσεων, νὰ προσανατολίσῃ κάθε ἄτομο πρὸς τὴ μόρφωση πού τοῦ ἀρμόζει, ἀπαντώντας συγχρόνως στὶς δυνατότητες τοῦ αὐτοῦ καὶ στὶς σημερινὲς κοινωνικὰς ἀπαιτήσεις.

Γιατί, ἔτσι τίθεται σήμερα τὸ πρόβλημα. Δὲν πρόκειται νὰ δημιουργήσουμε μιὰ πνευματικὴ ἀριστοκρατία, πού αὐθαίρετα τὴν ἐκλέξαμε, ἀλλὰ νὰ ἐφεύρουμε μορφωτικὰ προγράμματα διαφοροποιημένα καὶ νὰ προωθήσουμε ὅλους τοὺς νέους πρὸς τὴν κατεύθυνση πού δείχνουν διαφέρον, ὥστε νὰ πάρουν ὅλοι κάποια γενικὴ καὶ εἰδικὴ μόρφωση, κατώτερη ἢ ἀνώτερη.

Ἐξ ἄλλου, στὴ θέση τοῦ καθιερωμένου ἐνιαίου μορφωτικοῦ τύπου, τὸ σύγχρονο σχολεῖο φιλοδοξεῖ νὰ χρησιμοποιήσῃ μεθόδους ἀγωγῆς καὶ διδασκαλίας κατ'ἀλληλῆς γιὰ κάθε πνευματικὸ τύπο, γιὰ κάθε κοινωνικὴ ἀνάγκη. Δίπλα στὴ μόρφωση τοῦ πνεύματος, μπαίνει, σὺν ἀπαιτήσῃ βασικῇ, ἡ μόρφωση τοῦ χειριοῦ, ἡ μόρφωση γιὰ τὴν τέχνη, γιὰ τὸ ἐπάγγελμα, γιὰ τὴ χειρωνακτικὴ ἐργασία. Ἔτσι συλλαμβάνομε τὸ ὅλο μορφωτικὸ πρόβλημα τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ τὸ ὅποιον εἴχαμε ἀπομακρυνθῇ μὲ τὴ συνήθεια αἰῶνων ν' ἀναπτύσσουμε θεωρητικὰ τὴ νόηση μόνον, δίχως νὰ σκεπτόμαστε, πὼς ἡ μορφωτικὴ καὶ ψυχικὴ ἰσορροπία ἐνὸς ατόμου δὲν γίνεται δίχως τὴν ἀνάλογη ἀνάπτυξη καὶ τῶν τεχνικῶν του δεξιοτήτων δίπλα στὴ νοητικὴ του ἀσκηση. Γι' αὐτὸ καὶ βρίσκομε ἐποχὰς πού ἔχει πολὺ μεγαλώσῃ τὸ χάσμα ἀνάμεσα στὸν διανοούμενο καὶ στὸν χωρικὸ ἢ στὸν ἐργάτη. Αὐτὸ τὸ ἐσωτερικὸ διαζύγιο, σὲ κάθε ἄτομο, τῆς σκέψεως καὶ τῆς πράξεως, τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ χειριοῦ, εἶναι ἡ αἰτία πού ἔφερε καὶ τὴν ἀπομάκρυνση τῶν κοινωνικῶν τάξεων μεταξύ τους, ἀπ' τὴν ὁποία πολλὰ ὑπέφερον τὰ Ἑθνη καὶ ἡ ἀνθρωπότητα ὁλόκληρη. Στὸν αἰῶνα τῆς δημοκρατίας, ἡ ἐνοποίηση στὴ μόρφωση τῶν ατόμων καὶ ἡ σύγχρονη διαφοροποίηση τῶν σπουδῶν, ἀποτελοῦν ἓνα σωστὸ αἶτημα ἐπιστημονικὸ καὶ κοινωνικὸ, γιατί εἶναι σύμφωνο μὲ τὶς ἀτομικὰς ἱκανότητες καὶ μὲ τὶς ἀπαιτήσεις τῆς σύγχρονης ζωῆς.

Τὸ πρόβλημά μας λοιπὸν εἶναι τὸ ἑξῆς:

Πολὺ γρήγορα θάχουμε ἀναπόφευκτα ἓνα σχολεῖο πού θ' ἀγκαλιάσῃ ὅλη τὴ νεότητα καὶ θὰ θέσῃ σὺν σκοπὸ ν' ἀπαντήσῃ ἱκανοποιητικὰ σ' ὅλες τὶς πολυπλοκές καὶ διαφοροποιούμενες, μὲρα μὲ τὴ μέρα περισσότερο, ἀνάγκες τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Σύντομα τὸ σχολεῖο θὰ ἐπιβαρυνθῇ νὰ προπαρασκευάζῃ τοὺς νέους, ὄχι μόνο στὰ ἐπαγγέλματα πού ἀπαιτοῦν τὴ νόηση, ἀλλὰ καὶ στὰ τεχνικὰ ἐπαγγέλματα, στὰ ὁποία προέχει ἡ χειροτεχνικὴ δεξιότητα. Κι' ἄρχισε ἤδη ἡ δημιουργία ἐπαγγελματικῶν σχολείων. Κι' ἡ ἐνέργεια αὕτη εἶναι πολὺ σωστή. Τὸ ν' ἀφήσουμε τὸ ἄτομο ἀνειδίκευτο στὴ διάθεση τοῦ ἐργοστασίου ἢ μιάς ἐπιχειρήσεως, εἶναι βλαβερὸ καὶ ἀπ' τὴν ἄποψη τοῦ αὐτοῦ καὶ τῆς ἀποδοτικότητος τοῦ ἐπαγγέλματος. Ἐξ ἄλλου, μὲ τὴν πρόοδο πού ἐμφανίζει ὁ τεχνικὸς πολιτισμὸς μας, πρέπει τὸ ἄτομο νὰ προπαρασκευασθῇ γερὰ στὴν ἐπαγγελματικὴ του ἐξάσκηση

και ει δυνατόν νά πάρη και πλατύτερη ειδίκευση, ὥστε νά μπορῇ στήν ἀνάγκη νά χρησιμοποιηθῇ σέ καινούργιες τεχνικὲς ἀνακαλύψεις.

Αὐτὴ ἡ μορφωτικὴ τοῦ προπαρασκευῆ, σὲ τελευταία ἀνάλυση, εἶναι τὸ πρῶτο ἀπ' τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου : ν' ἀναπτύξῃ, ὅσο τὸ δυνατόν πὺς πολὺ τίς πνευματικὲς τοῦ δυνάμεις. Ἀναπτύσσοντας ὅμως τίς δυνάμεις τοῦ ἀτόμου σύμφωνα μὲ τὸ ἀτομικὸ του συμφέρον, πέφτομε ἀναγκαστικά στὸ κοινὸ συμφέρον, κι' ἔτσι ἡ πρόοδος τοῦ ἀτόμου εἶναι καὶ πρόοδος τοῦ συνόλου. Ἔτσι τὸ **καθῆκον τοῦ ἀτόμου** ν' ἀναπτυχθῇ ὅσο τὸ δυνατόν πληρέστερα, συμπίπτει μὲ τὸ **καθῆκον τῆς κοινωνίας** νά διευκολύνῃ τὴν ἀνάπτυξη αὐτῇ τῶν ἀτόμων τῆς. Γιατὶ ἀτομικὸ καὶ κοινὸ συμφέρον ταυτίζονται κι' ἐξαρτῶνται ἀπ' τὴν εὐνοϊκὴ ἀνάπτυξη τοῦ ἀτόμου καὶ τὴ γόνιμη προσφορά του στήν κοινὴ ὑπόθεση.

Διαχωρίσαμε πὺς πάνω τὸν Σχολικὸ ἀπ' τὸν Ἑπαγγελματικὸ προσανατολισμό. Ἐπαναλαμβάνομε καὶ πάλι, ὅτι ἡ ἡλικία τοῦ προσανατολισμοῦ εἶναι ἡ ἡλικία πού τὸ παιδί φοιτᾷ στὰ σχολεῖα τῆς Μέσης Παιδείας. Στὸ Δημοτικὸ σχολεῖο ὅλα τὰ παιδιὰ ὀφείλουν ν' ἀποκτήσουν τίς βασικὲς δεξιότητες καὶ γνώσεις πού εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ ὁποιαδήποτε μελλοντικὴ τους μόρφωση : καλὴ ὁμιλία, ἀνάγνωση, γραφή, ἀρίθμηση, σχέδιο, κλπ., συγχρόνως ὅμως ὀφείλουν ν' ἀναπτύξουν τίς ἰδιαιτέρες δεξιότητες πού παρουσιάζουν : τάση πρὸς τὴν καλλιτεχνία, φιλαναγνωσία, παρατηρητικὸ πνεῦμα, κλπ. Ἡ Μέση Παιδεία παραλαμβάνει τὸ παιδί στήν ἡλικία πού δὲν μπορεῖ ν' ἀφομοιώσῃ ὅλες τίς προσφερόμενες γνώσεις κι' εἶναι συνεπῶς ἀναγκασμένο νά ἐκλέξῃ, νά κάνῃ ἐπιλογὴ. Εἶναι ἡ ἐποχὴ τῶν 11 ἢ 12 χρόνων, πού ἀρχίζομε νά σκεπτόμαστε γύρω ἀπ' τὸν προσανατολισμὸ τῶν παιδιῶν.

Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει καθόλου, ὅτι ὁ δάσκαλος γιὰ πρώτη φορὰ θὰ σκεφθῇ γύρω ἀπ' τὴν ἰδέα τοῦ προσανατολισμοῦ. Ἡ ἀτομικοποίηση τῆς διδασκαλίας, ἡ προσαρμογὴ γενικὰ τῶν μέσων τῆς ἀγωγῆς σὲ κάθε παιδί, πρέπει ν' ἀρχίσῃ πολὺ νωρίτερα, ἀπ' τὴν ὥρα πού τὸ παιδί θὰ εἰσαχθῇ στὸ Δημοτικὸ σχολεῖο. Οἱ πληροφορίες πού θὰ συγκεντρωθοῦν ἀπ' τίς ἐκδηλώσεις καὶ τὰ ἰδιαιτέρη διαφέροντα κάθε παιδιοῦ στὸ Δημοτικὸ σχολεῖο, θὰ βοηθήσουν σημαντικὰ στήν ἐκλογὴ πού θὰ γίνῃ στὴ Μέση Παιδεία. Ὅπωςδήποτε ὅμως, ἐνῶ στὸ Δημοτικὸ σχολεῖο προέχει ἡ ἀπόκτηση βασικῶν κοινῶν δεξιοτήτων, κι' ἔτσι τὸ ἀποτέλεσμα φαίνεται κοινὸ γιὰ ὅλα τὰ παιδιὰ, ἀπ' τὴν ἀρχὴ τῆς Μέσης Παιδείας τὰ ἀποτελέσματα καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἀγωγῆς διαφοροποιοῦνται. Ἐδῶ ἀρχίζει συστηματικὰ ἡ ἡλικία τῆς ἐκλογῆς, γιατί ἀπ' τὴν ἡλικία αὐτὴ ἀρχίζουν νά φανερώνονται πὺς καθαρὰ οἱ ἰδιαιτέρες τάσεις τῶν παιδιῶν καὶ νά γίνονται κλίσεις σταθερές.

Πιστεύω, πὺς πολὺ σύντομα θὰ ἔχουμε ἓνα σχολεῖο Μέσης Παιδείας πού θὰ δεχθῇ ὅλους τοὺς νέους, χωρὶς καμμιά διάκριση. Ἐπιτακτικὸ λοιπὸν εἶναι τὸ πρόβλημα νά ξέρομε, πὺς θὰ κατευθύνουμε ὅλους αὐτοὺς τοὺς νέους σὲ τομεῖς γνώσεων διαφορετικούς. Εἰδικώτερα πρέπει νά ξεκαθαρίσουμε τὰ ἐξῆς ζητήματα :

α) Ποιὸ εἶδος σπουδῶν θ' ἀναπτύξῃ καλύτερα τίς ἰδιαιτέρες κλίσεις τοῦ κάθε νέου ;

β) Μὲ ποιὸ τρόπο θὰ καθορίσουμε τίς ἰδιαιτέρες ἱκανότητες καὶ κλίσεις τοῦ καθένα ;

γ) Πώς θὰ προσαρμόσουμε τὸ μορφωτικὸ ὕλικὸ σὲ κάθε πνευματικὸ τύπο ;

Αὐτὰ εἶναι τὰ προβλήματα ποὺ περιέχονται στὴν ἔννοια τοῦ **προσανατολισμοῦ**. Μιά διαφοροποίηση τῶν σπουδῶν, ποὺ ν' ἀνταποκρίνεται στὴν ποικιλία τῶν πνευματικῶν τύπων κι' ὄχι στὸν ἐνιαῖο τύπο ποὺ πίστευε τὸ παλιὸ σχολεῖο, μορφώνοντας ὅλα τὰ παιδιὰ μ' ἓνα εἶδος γνώσεων καὶ μὲ βάση τὰ Λατινικὰ εἶναι ἐπιβεβλημένη. Ὁ προσανατολισμὸς ἔχει κι' ἓναν ἄλλο σκοπὸ : νὰ δημιουργήσῃ ὄχι μόνον **ἐκλεκτοὺς** στὸ πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ στὸ ἐργαστάσιον καὶ στὴ γεωργία. Πρόκειται γιὰ ἓνα νέον πρόβλημα, ἀλλὰ τόσο ἀπαραίτητο καὶ ἀναπόφευκτο. Πρέπει νὰ γίνῃ μιὰ ἄλλη κατανομὴ τῶν **ἐκλεκτῶν** στὴν ἐπαγγελματικὴ ἐνασχόληση.

Φέρνω ἓνα μόνο παράδειγμα γιὰ νὰ φανῇ ἡ ἄνιση κατανομὴ ποὺ γίνεται σήμερον στὴν ἐπαγγελματικὴ προπαρασκευὴ τῶν νέων μας. Στὴ Γαλλία προπαρασκευάζομε στὶς Τεχνικὲς μας Σχολὰς 6.5000 τεχνικοὺς, ἥτοι 1 σπουδὴ 10 μαθητὰς τῆς Μέσης Παιδείας. Ἡ ἀναλογία αὕτη στὴ χώρα μας, μὲ τὶς ἀνάγκες τῆς γεωργικῆς καὶ βιομηχανικῆς, θάπρεπε ν' ἀντιστραφῇ, γιὰ ν' ἀνταποκρίνεται στὴν πραγματικότητα.

Ἐπιβάλλεται λοιπὸν νὰ προβλέψουμε μιὰ κατανομὴ τῶν μαθητῶν μας πρὸ σωστή, πρὸ δίκαιη, πρὸ συμφέρουσα. Ἀπ' τὴν ἀνάγκη αὕτη γεννήθηκε ἡ ἰδέα τοῦ σχολικοῦ καὶ ἐπαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ. Σχολικὸς κι' ἐπαγγελματικὸς προσανατολισμὸς πρέπει νὰ συμπληρωθοῦν μὲ στατιστικὲς ἐργασίες ποὺ θὰ παρουσιάσουν τὶς ἀνάγκες κάθε χώρας σὲ κάθε ἐπάγγελμα καὶ τὴν προοπτικὴ γιὰ μιὰ πιθανὴ μελλοντικὴ αὐξομείωση. Γιατὶ ἡ ἐθνικὴ καὶ διεθνὴς οἰκονομία εἶναι δυνατόν ν' ἁλλοιώνῃ τὶς ἀνάγκες στὰ διάφορα ἐπαγγέλματα. Ἡ προπαρασκευὴ τῶν νέων σὲ ἐπαγγέλματα ποὺ δὲν ὑπάρχει ἀπορρόφηση, εἶναι ἀσκοπη, ἐνῶ μπορεῖ τὸ σχολεῖο, μὲ τὴ στατιστικὴ ἐργασία τοῦ προσανατολισμοῦ, νὰ προπαρασκευάσῃ τοὺς νέους αὐτοὺς σὲ ἐπαγγέλματα συγγενῇ, ποὺ ἀπαιτοῦν σχεδὸν τὶς ἴδιες ἱκανότητες καὶ κλίσεις καὶ ποὺ ὑπάρχει ζήτηση κοινωνικὴ. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀπαραίτητη ἡ ἵδρυση μιᾶς κεντρικῆς **Στατιστικῆς Ὑπηρεσίας**, μὲ μικρότερα ἐπαρχιακὰ κέντρα, ὥστε οἱ προβλέψεις νὰ εἶναι μελετημένες συστηματικὰ.

Μὲ τὴν προσαρμογὴ λοιπὸν τοῦ μορφωτικοῦ ὕλικου στὶς κλίσεις τοῦ κάθε παιδιοῦ καὶ τὴν ἐπούλωση τῶν ἐπαγγελματικῶν ἀναγκῶν μιᾶς χώρας, ὁ προσανατολισμὸς θὰ κἀν τὴν καλύτερη κατανομὴ δυνάμεων στὴν κοινωνικὴ μηχανή. Ἔτσι, στὶς ἐπιδιώξεις τοῦ προσανατολισμοῦ, συναντῶνται τὰ δυὸ βασικὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς μας : τὸ πρόβλημα τῶν **δικαιωμάτων** τοῦ ἀτόμου καὶ τῶν **καθηκόντων** τοῦ ἀπέναντι τοῦ συνόλου. Πράγματι δὲν νοεῖται δημοκρατία, δίχως τὸ σεβασμὸ πρὸς τὴν ἀνθρώπινη προσωπικότητα καὶ τὴν ἐλευθερίαν της. Ἀλλὰ δὲν νοεῖται δημοκρατία ἐπίσης, δίχως τὴ θεληματικὴ ὑποταγὴ τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν προσωπικῶν συμφερόντων στὴν ἐλευθερίαν τοῦ συνόλου καὶ στὸ κοινὸ συμφέρον. Ἡ ἀντίθεση στὶς δυὸ αὐτὲς ἔννοιες εἶναι κάτι τὸ θεωρητικὸ κι' ἀφηρημένο. Στὴν πραγματικότητα, **ἓνα** εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς σωστῆς ἀγωγῆς καὶ τοῦ προσανατολισμοῦ : ἀναπτύσσοντας τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀτόμου, ν' ἀγνῶσθῃ τὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο τοῦ Συνόλου. Ἀλλωστε, τὸ **ἄτομο**

δὲν ἀνυψώνεται σέ προσωπικότητα, παρὰ μόνο ὅταν τίθεται στὴν ὑπηρεσία τῶν ἄλλων. Τὸ ἄτομο κλεισμένο στὸν ἑαυτό του, στὶς ἐσωτερικὲς του μόνο ἐπιταγές, ἀκόμη καὶ ὁ καλλιτέχνης, γίνεται ἐγωϊστικὸ καὶ μιὰ ψεύτικη προσωπικότητα. Προσωπικὰ χαρίσματα ποὺ δὲν μπολιάζονται μὲ τὴν ἠθικὴ τοῦ συνόλου, δὲν εἶναι μέσα στὸ πλαίσιο τῶν ἐπιδιώξεων μιᾶς σωστῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ προσανατολισμοῦ.

Καὶ μιὰ ἀληθινὴ δημοκρατία, ἂν δὲν θέλῃ νὰ μείνῃ ἕνας ὄρος ἐπιφανειακὸς καὶ δίχως περιεχόμενο, πρέπει νὰ ὀδηγήσῃ τὸ ἄτομο πρὸς τὸ ἐσωτερικὸ του, ὅσο μπορεῖ πρὸς βαθιά, ἀλλὰ σὲ συνάρτηση, ὅσο μπορεῖ πρὸς στενὴ πρὸς τὸ συνάνθρωπό του.

ΓΕΝΙΚΗ ΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ

Ὡς τώρα μιλήσαμε μᾶλλον γιὰ τὸ *ἀνθρωπιστικὸ* περιεχόμενο τοῦ σχολείου. Στὸ κεφάλαιο τοῦτο θ' ἀσχοληθοῦμε μὲ τὸ *μορφωτικὸ* περιεχόμενο τοῦ σχολείου, μὲ τίς γνώσεις, τίς δεξιότητες, τὰ μαθήματα καὶ τίς ἀξίες ποὺ ἡ ἀγωγή πρέπει νὰ μεταδώσῃ στὸ παιδί. Γιατὶ καὶ στὸν τομέα τῶν γνώσεων ἔχομε μιὰ μεγάλη ἀλλαγὴ σήμερα. Ὅπως ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν αὐξάνει μέρα μὲ τὴ μέρα ἔτσι καὶ τὸ μορφωτικὸ ὕλικό ἔχει μιὰ διαρκὴ αὐξηση. Ἡ διαφορὰ τῶν σημερινῶν γνώσεων μὲ τίς γνώσεις σὲ περασμένες ἐποχές, φαίνεται καθαρά, ἂν κάνουμε σύγκριση στὸ τί μαθαίνουν τὰ παιδιά σήμερα καὶ τί μάθαιναν οἱ παποῦδες τους. Ὅλο τὸ πρόγραμμα τῶν Κολλεγίων ἦταν ἄλλοτε ἀφιερωμένο στὰ Λατινικὰ καὶ στὶς ἀρχαῖες γλώσσες. Τὴ μητρικὴ μας γλῶσσα δὲν τὴν σπούδαζαν ἱκανοποιητικά. Γιὰ Ἱστορίαν δίδασκαν μόνον τῶν Ἀρχαίων χρόνων καὶ ὄχι τὴ σύγχρονη. Στὶς Φυσικὲς ἐπιστῆμες, παρὰ τίς ἀνακαλύψεις τοῦ Pascal καὶ Lavoisier, εἶχαν δώσει μιὰ πολὺ μικρὴ θέση στὸ σχολικὸ πρόγραμμα καὶ μόνο στὶς προπαρασκευαστικὲς γιὰ τὸ Πανεπιστήμιο τάξεις τῶν Φυσικο-Μαθηματικῶν ἐπιστημῶν.

Ἡ ἐνιαία αὕτὴ μόρφωση ἦταν κάτι πολὺ ἀπλὸ σὰν σύστημα. Ὅσοι νέοι ἀποτύγγαναν στὶς ἀπαιτήσεις τοῦ κοινοῦ αὐτοῦ προγράμματος, δὲν εἶχαν παρὰ νὰ διακόψουν τίς σπουδές τους καὶ ν' ἀκολουθήσουν ἐμπειρικὰ κάποιο ἐπάγγελμα.

Ἀπ' τὸν περασμένο ὅμως αἰῶνα, κάποια ἀλλαγὴ διαπιστώνεται στὸ σχολικὸ πρόγραμμα. Ἡ ἀγωγή πρέπει νὰ μεταδώσῃ πρὸς πολλὰς γνώσεις στὸν μαθητὴ γιὰ τὸ μορφωτικὸ ὕλικό αὐξήθηκε καταπληκτικά. Ἡ ἀγωγή ἐπιφορτίσθηκε μὲ νέα βάρη καὶ καινούργιες εὐθύνες, ἀπ' τὴν ἀλλαγὴ ἀκριβῶς τοῦ ρυθμοῦ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Τὸ σχολεῖο γιὰ ν' ἀνταποκριθῇ στὶς παραπάνω ἀπαιτήσεις, πρέπει, ἀπ' τὴ μιὰ μεριὰ ν' ἀνοίξῃ καινούργιους δρόμους γιὰ τὴν ποικίλη προπαρασκευὴ τῶν νέων καὶ ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, νὰ προσθέσῃ καινούργιο μορφωτικὸ ὕλικό, καινούργια μαθήματα, στὴ θέση τοῦ κλασσικισμοῦ, μοναδικοῦ ὡς τότε περιεχομένου τοῦ προγράμματος.

Ἡ ἱστορία τῶν 150 τελευταίων χρόνων διακρίνεται γιὰ τὴν ἀλματώδη αὐξηση τοῦ μορφωτικοῦ ὕλικου, ποὺ εἶχε φυσικὰ τὴν ἀντανάκλασή της στὸ σχολικὸ πρόγραμμα. Ἡ Γαλλικὴ γλῶσσα, μὲ τὴ λογοτεχνικὴ της παραγωγή, πῆραν βα-

σική θέση στο πρόγραμμα του σχολείου, εις βάρος φυσικά της αρχαιομάθειας. 'Η 'Ιστορία κι' η Γεωγραφία γίνονται επίσης βασικά μαθήματα. 'Ο νέος πρέπει ν' αφοσιωθεί τῇ θέσει του μέσα στο χρόνο καὶ τὸν τόπο. Νὰ ἰδῇ τὴν ἱστορικὴ συνέχεια τοῦ 'Εθνους του καὶ τοῦ κόσμου ὁλόκληρου, νὰ γνωρίσῃ τὴν γῆνιν σφαῖρα σ' ὅλες τῆς τῆς ἐκδηλώσεις, γὰρ νὰ διευκολύνῃ, νὰ υποβοηθήσῃ τῆς ἀνθρώπινες σχέσεις, χρησιμοποιώντας σὲ πλατεῖα κλίμακα τῆς σύγχρονης, τῆς ζωντανῆς γλώσσας.

'Ακόμη πὺ καταπληκτικὴ εἶναι ἡ ἀνάπτυξη τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν κατὰ τὸν 19ο αἰῶνα. Οἱ πειραματικὲς ἐπιστῆμες Φυσικὴ καὶ Χημεία, δίνουν ὥθηση καὶ στὴν ἐποπτικὴ, τὴν πειραματικὴ διδασκαλίαν καὶ εἰσάγεται τὸ πείραμα σὲ πολλὰς ἐπιστῆμες, σὰν ἐπιστημονικὸ μέσο ἔρευνας. 'Αλλες φυσικὲς ἐπιστῆμες, ὅπως ἡ Φυσικὴ 'Ιστορία, ἀναπτύσσονται τῆς ἱκανότητος γιὰ παρατήρηση καὶ γιὰ σύγκριση κι' εἰσάγουν νέες προοπτικὲς στὸ μεθολογικὸ τομέα. Τέλος, ἡ ἐπιστῆμη μπαίνει στὸ οἰκόπεδο τῶν Μαθηματικῶν καὶ τῆς Φιλοσοφίας.

'Ὡς ἐδῶ μιλῆσαμε μόνον θεωρητικὰ γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῶν ἐπιστημῶν καὶ τὴν ὑπερφόρτωση τῶν σχολικῶν προγραμμάτων. 'Υπάρχει ὅμως κι' ἡ πρακτικὴ πλευρὰ τοῦ ζητήματος. 'Η πληθώρα τῶν γνώσεων κι' ἡ ἀπαίτηση γιὰ εἰδικοποίηση στὰ διάφορα ἐπαγγέλματα δημιουργοῦν ἓνα πρόβλημα *τεχνικῆς* ἐφαρμογῆς ἀπ' τὸ σχολεῖο, ἓνα θέμα ἀλλαγῆς προγραμμάτων καὶ μεθόδων. 'Αν προσθέσουμε μάλιστα καὶ τὴν ἀλλαγὴ τῶν οἰκογενειακῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων, τὸ σχολεῖο ἐπιφορτίζεται μὲ πολλὰ καινούργια καθήκοντα: ἡθικὴ καὶ πολιτικὴ ἀγωγή, ὑγιεινὴ, οἰκοκυρικὰ, κοινωνικὴ ἀγωγή καὶ sports, στενογραφία, πλαστικὲς τέχνες κλπ., μπαίνουν σὰ μαθήματα στὰ σχολικὰ προγράμματα. 'Η σύγχρονη ζωὴ ἀπαιτεῖ γνώσεις ἀπειρες καὶ τεχνικὲς ποικίλες.

Μπροστὰ στὰ θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ αὐτὰ προβλήματα, ἡ ἀγωγή βρέθηκε στὸ δίλημμα: νὰ δώσῃ τὴν καθιερωμένη γενικὴ μόρφωση στὸ ἄτομο, ποὺ παρουσιαζόταν μὲ τὸ ἔνδυμα τῶν ἀνθρωπιστικῶν γραμμάτων ἢ νὰ εἰσαγάγῃ, ὅσο τὸ δυνατόν νωρίτερα, τὸ ἄτομο στὴν εἰδίκευση, περιορίζοντας τὰ μορφωτικὰ ὅρια. Γιὰ νὰ ξεφύγῃ ἡ ἀγωγή ἀπ' τὸ παραπάνω δίλημμα, ἐδῶ κι' ἑκατὸ χρόνια προσπάθησε νὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα αὐτὸ ἀπ' τὴν *ποσοτικὴ* σκοπιά, δηλ. ἀπ' τὴν ἀποψη τῶν προγραμμάτων. Καὶ φθάσαμε σήμερον στὸ σημεῖο νὰ εἴμαστε ὅλοι σύμφωνοι, πὺς τὰ προγράμματα τῶν σχολείων μας εἶναι παραφορτωμένα κι' ὅτι πρέπει νὰ τὰ ἐλαφρώσουμε, κάνοντας μιὰ ἐπιλογὴ γνώσεων, γὰρ νὰ προσαρμόσουμε τὴν ἀγωγή τοῦ παιδιοῦ στὴ φύση του καὶ τῆς ἀνάγκης τῆς σύγχρονης ζωῆς καὶ γιὰ ν' ἀποφύγουμε τὴν ὑπερκόπωση. 'Αλλ' ὅταν ἐπιχειροῦμε τὴν ἐπιλογὴ τῶν γνώσεων, βρισκόμαστε σὲ ἀδιέξοδο. 'Ο 'Ιστορικὸς δὲν συμφωνεῖ ν' ἀφαιρέσουμε τίποτε ἀπ' τὴν ἱστορικὴ ὕλη. 'Ο Λατινιστὴς, τὸ ἴδιο. 'Ο Φυσικὸς, ἐπίσης. Κι' ὅλοι τους, ἀτομικὰ, ἔχουν δίκην. Γιατὶ βλέπουν τὸ πρόβλημα μόνον ἀπ' τὴν ἀποψη τῶν γνώσεων. Γι' αὐτὸ καὶ στὴν πραγματικότητα, οἱ ἑκάστοτε μεταρρυθμίσεις, καμιά οὐσιαστικὴ ἀλλαγὴ δὲν ἔφεραν.

Κι' ὅμως, ἡ ἐπιλογὴ κι' ὁ περιορισμὸς τοῦ μορφωτικοῦ ὕλικου εἶναι κατὰ ἐπιβεβλημένο. Τὸ ὕλικὸ τῶν ἐπιστημῶν ἔχει τόσο πλατυνθῇ, ποὺ εἶναι ἀδύνατο καὶ στὶς ἰδιοφυεῖς ἀκόμη νὰ τὸ οἰκειοποιηθοῦν. Καὶ τὸ ζήτημα εἶναι ὅτι μέρα μὲ

τὴ μέρα οἱ γνώσεις αὐξάνουν, γιατί, πράγμα ἀναπότρεπτο, ἡ ἐπιστήμη κι' ἡ τεχνικὴ ἀναπτύσσονται διαρκῶς. Κι' ὄχι μόνο οἱ ἐπιστῆμες πλαταίνουν, ἀλλὰ καὶ νέες ἐπιστῆμες δημιουργοῦνται : Φυσικὴ, Χημεία, Βιολογία, Κοινωνιολογία, κλπ. Ἡ Ἱστορία ἀνακαλύπτει μὲ τὸν καιρὸ ἓνα παρελθὸν ἄγνωστο ὡς σήμερα καὶ πολιτισμοὺς ἀρχαίους, ποὺ πρέπει νὰ μελετηθοῦν ἀπ' τοὺς νέους, γιατί εἶναι μορφωτικὲς πηγές.

Πῶς θὰ συμβιβάσουμε τὸ ἀληθινὰ δύσκολο αὐτὸ πρόβλημα;

Νομίζω, πῶς ἂν ἰδοῦμε τὴ λύση τοῦ προβλήματος μόνο ἀπ' τὴν ἄποψη τοῦ προγράμματος, δὲν ἔχουμε οὐσιαστικὴ ἀλλαγὴ. Πρέπει νὰ θέσουμε καὶ ζήτημα **μεθόδου**. Νὰ ἰδοῦμε τὸ πρόβλημα καὶ **ποιοτικά**. Τὸ ὄργανο τῆς ἐκλογῆς τῶν γνώσεων, ἀπ' τὸ πλούσιο μορφωτικὸ ὕλικό, εἶναι ὁ **προσανατολισμός**. Γιατί, οὔτε ν' ἀγνοήσουμε μποροῦμε τίς πλούσιες ἀνακαλύψεις τῆς ἐπιστήμης, οὔτε πάλι νὰ δώσουμε στὰ παιδιά ὅλες τίς γνώσεις τῶν ἐπιστημῶν. Παράλληλα πρὸς τὸν κλασικισμό, ἔχουμε ἓνα σύγχρονο ἀνθρωπισμό. Ἡ ἀγωγή πρέπει νὰ κάνῃ ἓνα συγκεκριασμὸ τῶν γνώσεων. Καὶ αὐτό, μόνο μὲ τὸν προσανατολισμὸ μπορεῖ νὰ γίνῃ.

Πολλοὶ ἀντιτίθενται σὲ μιὰ μεταρρύθμιση τῆς παιδείας, γιατί ἔχουν τὴ γνώμη, πῶς θὰ στρέψουμε ἔτσι τοὺς νέους πρὸς τὴν ὕλη κι' ὄχι πρὸς τὸ πνεῦμα, ποὺ ἐγγυῶνται οἱ κλασσικὲς σπουδές. Ξεχνοῦν ὅμως ἐκεῖνο ποὺ εἶπε ὁ Pascal : «ἡ ἐπιστήμη δὲν θεραπεύεται δίχως τὴν ἄσκηση τοῦ πνεύματος, ποὺ γίνεται μὲ τὴν προσπάθεια τοῦ πνεύματος νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ὕλη καὶ νὰ τὴν κατακτήσῃ». Ἀρκεῖ μινάχα οἱ ἐπιστημονικὲς ἀλήθειες νὰ μὴ μεταδίδωνται μὲ συνταγὲς ἑτοιμες, ἀλλὰ μὲ κάποια αὐτενεργὸ ἐργασία τῶν μαθητῶν, ὥστε τὰ ἴδια τὰ παιδιά ν' ἀνακαλύπτουν τὴν ἐπιστήμη, ποὺ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ μιὰ συνεχὲς ἐξέλιξη τοῦ πνεύματος. Ὅπωςδήποτε ὁ ἀποκλεισμός τῶν ἀνακαλύψεων τῆς σημερινῆς ἐπιστήμης ἀπ' τὰ σχολικὰ προγράμματα, εἶναι ἀναχρονισμός. Ἡ ἀρχὴ τοῦ προσανατολισμοῦ ἀπομένει ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς ἐκλογῆς τοῦ μορφωτικοῦ ὕλικου.

Ζοῦμε τὴν καθημερινὴν υπερφόρτωση τῶν προγραμμάτων καὶ τ' ἀποτελέσματα της. Ἡ προσοχὴ κι' ἡ προσπάθεια τῶν μαθητῶν διὰ τὴν οἰκειοποίηση ὅλων τῶν γνώσεων, ἀτονοῦν κάτω ἀπ' τὸ βάρος καὶ τὴν ποικιλίαν τοῦ μορφωτικοῦ ὕλικου. Οἱ πιὸ φιλότιμοι νέοι βγαίνουν ἀπ' τὸ σχολεῖο μ' ἓνα φορτίο γνώσεων, ποὺ ξεχνιέται, σὰν ἄχρηστο ποὺ εἶναι. Ἄλλοι βγαίνουν ἀδιάφοροι καὶ δίχως διαφέρον γιὰ τὴ μόρφωση, ἐνῶ τὸ πρωταρχικὸ ἔργο τῆς ἀγωγῆς εἶναι νὰ δώσῃ στὸ νέο τὴ χαρὰ καὶ τὴ διάθεση γιὰ ἐργασία. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι νὰ μὴ θέλουν νὰ ζοῦν μὲ τὴν ἀνάμνηση τοῦ σχολείου. Σπάνια συναντοῦμε νέους ποὺ μνημονεύουν κι' εὐγνωμονοῦν τὸ σχολεῖο ἢ ὀρισμένους ἐντυπώσεις των. Ἡ πλειονότητα τῶν μαθητῶν μᾶς ἔχει δυσάρεστες ἐντυπώσεις ἀπ' τὴ σχολικὴ μόρφωση. Ἄλλ' αὕτῃ ἡ πλειονότητα ἀποτελεῖ τὸ κύριο ἔργο τοῦ σχολείου κι' ὄχι ἡ προαγωγὴ λίγων μαθητῶν προικισμένων μὲ ἑξαιρετικὲς ἱκανότητες.

Νὰ ποῖα εἶναι ἡ αἰτία ν' ἀποτυγχάνουν, μέρα μὲ τὴ μέρα, πιὸ πολλοὶ μαθηταὶ στὶς σπουδές τους. Τὸ βαρυφορτωμένο πρόγραμμα, ὁ ἐγκυκλοπαιδισμός, τὸ

ὥραιο τῶν 45', πού μεταφέρει τὸ παιδί ἀπ' τὸν ἕνα κύκλο γνώσεων στὸν ἄλλο, δίχως καμμιά συσχέτιση, δίχως νὰ δίνη τὸν καιρὸ γιὰ σκέψη κι' ἐσωτερικὴ τακτοποίηση τῶν ὅσων ἔμαθε ἀπ' τὴν κάθε ἐπιστήμη. Κανένας ἡλικιωμένος δὲν θὰ μπορούσε ν' ἀντιῆξῃ, ἂν τοῦ προσφέραμε 4—5 διαφορετικοὺς τομεῖς γνώσεων κάθε πρωί. Κι' ὅμως, ἐπιβάλλομε στὸ παιδί νὰ πειθαρχήσῃ σὲ τέτοιο πρόγραμμα.

Αὐτὸ τὸ ἐμπειρικό ἀράδιασμα τῶν ὥρων ἐργασίας, μὲ τὰ διαφορετικὰ μαθήματα, θὰ ἦταν λιγώτερο ἐπιζήμιο, ἂν δὲν εἶχαμε κι' ἀλλαγὴ τῶν δασκάλων, κάθε ὥρα. Ἡ εἰδικοποίηση τῶν δασκάλων, ἔχει τὴν δυσμενῆ της ἀποψη σὴν πρακτικὴ ἐφαρμογῇ. Ὅσο πὺς πολὺ σοφοὶ γίνονται οἱ εἰδικοί, τόσο πὺς πολὺ ἀπομακρύνονται ἀπ' τὴν γειτονικὴν τους ἐπιστήμην. Ἡ ἐπιστήμη ὅμως γιὰ τὸ παιδί εἶναι ἐνιαῖα. Ἱστορία, γεωγραφία, γλῶσσα κλπ. ἔχουν ἄμεση σχέση μετὰξὺ τους καὶ σὰν ἕνα ὅλο πρέπει νὰ μεταδοθοῦν στὸ παιδί. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ὑποστηρίζω, πὺς τὰ βοηθητικὰ βιβλία τῶν μαθητῶν τῆς Μέσης Παιδείας, πρέπει νὰ ἔχουν ἔκτενὴ οὐχία μὲ γνώσεις ἄλλων συγγενῶν ἐπιστημῶν.

Ἄλλο ἀποτέλεσμα τοῦ ἐγκυκλοπαιδισμοῦ τῶν σχολικῶν προγραμμάτων εἶναι ἡ *ἐκ καθέδρας* διδασκαλία. Ἡ ἀφθονία τῶν γνώσεων ἐπιβάλλει τὴν ἀνάγκη νὰ μιλήῃ ὁ δάσκαλος γιὰ νὰ διεξέλθῃ τὴν ὕλη. Ἡ μνήμη, τὸ ἐγχειρίδιο κι' ἡ ἀποστήθιση, εἶναι τὰ μέσα ἐργασίας τῶν μαθητῶν. Οἱ δημιουργικὲς ἱκανότητες τοῦ παιδιοῦ παραγνῶρίζονται. Ἄν λάβουμε ὕπ' ὄψει μας καὶ τὸν τρόπο τῶν ἐξετάσεων καὶ διαγωνισμῶν, θὰ ἰδοῦμε, πὺς ἡ ἀποστήθιση εἶναι τὸ μόνο πὺς καλλιεργεῖται στοὺς νέους μας. Ἀντὶ νὰ καλλιεργήσουμε τὴν συγκέντρωση τῶν μαθητῶν, διασποῦμε τὴν προσοχή τους καὶ τὸ πνεῦμα τους γενικά.

Ἄλλοτε τὰ προγράμματα τῶν σχολείων μας εἶχαν σὰν περιεχόμενο τὸν ἀρχαῖο κλασικισμὸ κι' ἔκαναν χρῆση μιᾶς ὠρισμένης μεθόδου. Μὲ τὴ διεύρυνση τῶν ἐπιστημῶν παρετάξαμεν δίπλα πολλὰς νέες γνώσεις, δίχως νὰ ἐξετάσουμε, ἂν τὰ παιδιὰ εἶναι ἱκανὰ ν' ἀφομοιώσουν ὅλο αὐτὸ τὸ ὕλικό. Ἀκόμη, οἱ νέες γνώσεις ἀπαιτοῦν μία ἰδιαίτερη μέθοδο διδασκαλίας, γιὰ ν' ἀποδώσουν πραγματικά : τὴν παρατήρηση, τὴν σύγκριση, τὸν πειραματισμὸ, τὴν ἐπαγωγή. Πρόγραμμα καὶ μέθοδος πρέπει ν' ἀλλάξουν, γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν μιὰ ἀγωγή σύμφωνη μὲ τὴς ἀπαιτήσεις τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς σημερινῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

(ἀκολουθεῖ)

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

ΕΠΙΘΕΩΡΗΤΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΟΥΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΙΚΩΝ ΚΑΤΑΣΚΗΝΩΣΕΩΝ

Τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ τῶν Δημοτ. Σχολείων τῆς Ἐκπαιδευτικῆς περιφερείας Χίου κ. Σπ. Χονδρογιάννη.

Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τονισθῇ ἐνταῦθα ἡ σημασία τοῦ θεσμοῦ τῶν Μαθητικῶν Κατασκηνώσεων, ἀφοῦ περιτράνως πανθομολογεῖται, ὅτι ὁ θεσμός οὗτος ἀποτελεῖ τὸ σπουδαιότερον μέσον διὰ τὴν ἀποκατάστασιν καὶ προάσπισιν τῆς σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ὑγείας τῆς νέας γενεᾶς.

Εἶναι ὁμως ἀξία ἐξάρασεως ἡ ἐκ μέρους τῆς πολιτείας πρόθυμος διάθεσις τῶν μέσων πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἀνωτέρω σκοποῦ.

Παρὰ τὰς ἐκτάκτους ἀνάγκας ἃς αὕτη εἶχε ν' ἀντιμετωπίσῃ διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν ἐρειπίων, τὰ ὁποῖα ἄλλεπάλληλοι θεομηνίαι ἐπεσώρρευσαν εἰς τὸν τόπον καὶ τὴν περίθλαψιν τῶν σκληρῶς δοκιμασθέντων πολιτῶν, ὅχι μόνον διέθεσε τὰς ἀναγκαίας πιστώσεις διὰ τὴν λειτουργίαν τῶν μαθητικῶν κατασκηνώσεων, ἀλλὰ συνέχισε τὴν χρηματοδότησιν διὰ τὴν ὁλοκλήρωσιν τῶν μονίμων κτιριακῶν ἐγκαταστάσεων τούτων, εἰς τὰς ἐκπαιδευτικὰς περιφερείας τῆς χώρας.

Ἀπὸ τοῦ παρελθόντος θέρους διετεθήσαν καὶ εἰς τὴν ἐκπαιδευτικὴν περιφέρειαν Χίου, ἐπαρκεῖς πιστώσεις, διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ καλλιτεχνικοῦ συγκροτήματος τῶν νέων κτιριακῶν ἐγκαταστάσεων, αἵτινες ὁμοῦ μὲ τὰς γενομένας διαρρυθμίσεις τοῦ χώρου μετέβαλον τὴν ὄντως μαγευτικὴν τοποθεσίαν Τρυπατὲ Καρυῶν εἰς κέντρον πολιτισμοῦ, ἐστὶαν προόδου καὶ ἐργαστήριον σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ἀναμορφώσεως τῶν παιδιῶν τῆς Χίου.

Τὴν 17ην Ἰουλίου ὁ χαρούμενος βόμβος καὶ αἱ ἐνθουσιώδεις ἐκδηλώσεις τῶν ἀφιχθέντων διὰ λεωφορείων 160 κατασκηνωτῶν τῆς πρώτης περιόδου, ἐτάρασσε τὴν γαλήνην τοῦ εἰδυλλιακοῦ τοπίου, ἐνῶ βαθμιαία ἀνάπτυξις πολιτισμένης κοινωνικῆς ζωῆς καὶ συνεχὴς ἐξευγενισμός τοῦ φρονήματος ἤρχιζεν ἀπὸ τῆς πρώτης ἐκείνης, διὰ νὰ διακοπῇ μετὰ 24 ἡμέρας καὶ ἀρχίσῃ ἐκ νέου μὲ ἰσαριθμούς μαθητὰς τῆς Β' κατασκηνωτικῆς περιόδου.

Ἀπαράμιλλος καθαριότης διέκρινε τὰ ὑπνωτήρια, τοὺς διαδρόμους, τὸ ὑπόστεγον, τὴν ἀποθήκην, τὸ μαγειρεῖον, ἐνῶ ὁ κανονικὸς ρυθμὸς τῆς λειτουργίας τῆς ἐξοχῆς διὰ τῆς πιστῆς τηρήσεως τοῦ εἰδικῆν πινακίδα πρὸ τοῦ ἀρχηγείου ἀνηρτημένου προγράμματος, οὐδέποτε διαταράσσεται.

Μία δρομολογημένη ἀλλ' ὄχι τυποποιημένη ζωή, μακρὰν ἀπὸ τύπους καὶ συμβατικότητας καὶ ἑνας στενὸς ψυχικὸς δεσμὸς κατασκηνωτῶν καὶ προσωπικοῦ, ἐξησφάλιζε χαρὰν καὶ ἐνθουσιασμόν καὶ ἐχάριζεν εἰς τὰ παιδιὰ ζωντάνεια καὶ δύναμιν πρὸς δρᾶσιν καὶ δημιουργίαν. Καὶ ὁ πλέον ἄβουλος καὶ ράθυμος κατασκηνωτὴς μετεβάλετο εἰς ἐνεργὸν μέλος μιᾶς ἐπιμελῶς ὁργανωθείσης ἰδανικῆς κοινωνίας.

Δυστρόπους καὶ σκυθρωπούς ἢ νοσταλγοὺς τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς, δὲν ἦδύναντο τις νὰ διακρίνῃ μέσα εἰς τὸν γενικὸν ἐνθουσιασμόν ποὺ ἐδημιουργεῖ ἡ ὁργανωμένη ψυχαγωγία, μὲ τὰς ἀπαγγελίας, τὰ ἄσματα, τὰ κωμικὰ σκέτς, τὴν λεπτὴν σάτυραν καὶ συνεπλήρουν τὸ ραδιόφωνον, αἱ κινηματογραφικαὶ προβολαὶ καὶ ἡ αὐτοσχέδιος ὁρχήστρα διδασκάλων καὶ μαθητῶν ἐκ δύο βιολίων, μανδολίνου καὶ ἀκορντεόν.

Ἡ ψυχαγωγία, ὁ χορὸς, τὸ παιγνίδι, ἡ ἀμέριμος ζωὴ εἰς τὴν θελκτικὴν ὄψιν τῆς ἐξοχῆς ὑπὸ τὸ ἄπλετον φῶς τοῦ Ἑλληνικοῦ οὐρανοῦ καὶ ἡ ἀφθοнос, ἐκλεκτὴ, θρεπτικὴ καὶ ἐπιμελῶς παρασκευαζομένη τροφή, μὲ τὰ νωπὰ φρούτα καὶ τὰ γλυκίσματα, ἐτόνωσαν τόσον τοὺς ἐξησθενημένους παιδικοὺς ὁργανισμούς, καὶ προήγαγον τόσον τὴν ὑγίειαν των, ὥστε ποικιλλοτρόπως οἱ γονεῖς τῶν παιδιῶν νὰ ἐκφράζουν τὸν ἐνθουσιασμόν των, διαπιστοῦντες τὴν μέχρι 4 1/2, κιλῶν αὔξησιν τοῦ βάρους τῶν τέκνων των.

Ἡ μαθητικὴ ὁμως ἐξοχή, ὁ σκοπὸς τῆς ὁποίας δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ἔξω τῶν ὁρίων τοῦ σκοποῦ τῆς ἀγωγῆς, δὲν ἐπεδίωξε μόνον τὴν σωματικὴν εὐεξίαν, ἀλλ' ἀπέβλεπεν ἐξ ἴσου εἰς μίαν φνσικὴν, ἀβίαστον καὶ οὐδόλως λαμβάνουσαν τὴν μορφήν τῆς διδασκαλίας, πνευματικὴν καὶ ψυχικὴν καλλιέργειαν τῶν κατασκηνωτῶν.

Μία ἰδανικὴ κοινωνικὴ ζωὴ ἐδημιουργήθη, εἰς τὴν ὁποίαν καθεὶς εἶχε συναισθήσιν τῶν δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεών του καὶ συνειδητῶς ἐξυπηρετεῖ τοὺς σκοποὺς τοῦ συνόλου.

Οἱ τρόφιμοι ἠθίσθησαν εἰς τὴν συνεργασίαν, τὴν ἀλληλοβοήθειαν, τὴν ἀλληλεγγύην, τὴν δικαίαν κατανομήν τῆς ἐργασίας, τὴν συντονισμένην ἐνέργειαν καὶ ἀπέκτησαν πληθὺς κοινωνικῶν ἀρετῶν, ἐνῶ παραλλήλως ἐσυνειδητοποιεῖτο ἐν αὐτοῖς ἡ ἀξία τῶν ὑγιεινῶν συνθητῶν, διὰ τῆς πρωϊνῆς ἐγέρσεως, τῆς πρωϊνῆς γυμναστικῆς, τῆς χρήσεως τοῦ λουτροῦ, τῆς πλύσεως τῶν χειρῶν πρὸ τοῦ φαγετοῦ κ.λ.π.

Ἀλλὰ καὶ τὸ καλλιτεχνικὸν συναισθημα ἐκαλλιεργεῖτο μὲ τὸν ἐσωτερικὸν καὶ ἐξωτερικὸν διάκοσμον τῶν ὑπνωτηρίων καὶ τὴν ὅλην ἐμφάνισιν τοῦ κατασκηνωτικοῦ χώρου.

Εὐγενὴς μεταξὺ τῶν ὁμάδων καὶ τῶν Κοινοτήτων ἐδημιουργήθη ἄμιλλα διὰ τὴν δημιουργίαν πραγματικῶν καλλιτεχνημάτων, δι' ὧν ἠσθάνθησαν τὴν χαρὰν τῆς δημιουργίας καὶ ἐσυνήθισαν εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ ὥραίου.

Ἐκεῖνο ὁμως ὅπερ εἶχε τὴν μεγαλυτέραν καθ' ἡμᾶς ἀξίαν, εἶναι τὸ ὅτι οἱ κατασκηνωταὶ ἐλούζοντο καθημερινῶς εἰς τὰ νάματα τοῦ ἁγνοῦ Ἑθνισμοῦ καὶ τῆς Θρησκευτικότητος.

Ἀληθινὰ εἰγὴ πατριωτισμοῦ ἡσθάνοντο κατὰ τὴν τελετουργικῶς γενομένην ἔπαρσιν καὶ ὑποστολὴν τοῦ Ἑθνικοῦ Συμβόλου.

Πραγματικὴ ἀνάτασις ψυχῶν ἡ πρωΐνῃ προσευχῇ πρὸ τοῦ βωμοῦ μὲ τὸ ἀδύνατο φῶς τοῦ κανδηλιοῦ καὶ ἀληθὴς μυσταγωγία ἡ βραδυνὴ προσευχὴ ὑπὸ τὸν ἑναστρον οὐρανόν, εἰς τὴν ἀπεραντώσυνην τοῦ ὑπαίθρου, ἐδημιουργοῦν βιώματα ἐνισχυόμενα μὲ τὴν κοινὴν μετάληψιν κατὰ τὰς ὑπαιθρίους λειτουργίας τὰς ὁποίας εὐηρεστήθη νὰ τελέσῃ ὁ Σεβασμιώτατος Χίου κ. Παντελεήμων.

Ἡ κοινωνία τῆς πόλεως, παρακολουθήσασα τὸ συντελούμενον εἰς τὴν μαθητικὴν ἐξοχὴν τῆς περιφερείας μας ἔργον, ποικιλοτρόπως ἐξέφρασε τὴν ἱκανοποίησίν της καὶ ἀνεγνώρισε τὸ ὑπὲρ τῆς νέας γενεᾶς ἐνδιαφέρον τῆς πολιτείας.

Ὁ ἔπισκεφθεὶς τὴν μαθητικὴν ἐξοχὴν Χίος ἐφοπλιστὴς κ. Γεώργιος Λιβανὸς καὶ ἡ μήτηρ του κ. Ἀταλάντη Λιβανοῦ, ἐδώρησαν εἰς τὴν μαθητικὴν ἐξοχὴν ἑν ραδιόφωνον ρεύματος καὶ μπαταρίας μεθ' ὧλων τῶν ἐξαρτημάτων αὐτοῦ (μπαταρίας, μεγαφώνου κ.λ.π.), ἐτοποθέτησαν παραπετάσματα εἰς τὰ παράθυρα τῶν ὑπνωτηρίων, ἀντικατέστησαν τὴν παλαιὰν ὑποτυπώδη ὑδραυλικὴν ἐγκατάστασιν τῶν ἀποχωρητηρίων διὰ συγχρονισμένης τοιαύτης, παρήγγειλαν ὄργανα διὰ τὴν ἐγκατάστασιν παιδικῆς χαρᾶς καὶ ὑπεσχέθησαν, ὅτι θ' ἀνεγείρουν κτίριον δι' ἀναρρωτήριον.

Κατὰ τὴν τελεσθεῖσαν ἑορτὴν ἐν τῇ μαθητικῇ ἐξοχῇ καθ' ἣν παρέστησαν αἱ θρησκευτικαὶ πολιτικαὶ καὶ στρατιωτικαὶ ἀρχαὶ τοῦ τόπου καὶ πλῆθος κόσμου, ὁ ἐγγχώριος τύπος ἀφιέρωσε λίαν εὐμενῇ σχόλια διὰ τὸ συντελούμενον ἐν τῇ μαθητικῇ ἐξοχῇ ἔργον.

Πόση ὅμως χαρὰ καὶ ἱκανοποίησις καὶ ὅποια ἐθνικὴ ὠφέλεια, ἐὰν καθίστατο δυνατὴ κατὰ τὸ προσεχὲς θέρος ἡ λειτουργία καὶ τρίτης κατασκηνωτικῆς περιόδου, ὥστε μεγαλύτερος ἀριθμὸς μαθητῶν τῆς ὑπαίθρου νὰ τύχῃ τοῦ εὐεργετήματος, τὸ ὅποιον τόσον πλουσιοπαρόχως προσφέρει ἡ πολιτεία.

Τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ τῶν Δημοτ. Σχολείων περιφερ. Ἀλμωπίας κ. Δημ. Δρακοπούλου.

Ἡ Κατασκίησις τῆς περιφερείας μας ἐλειτούργησεν μὲ τοὺς 160 κατασκηνωτὰς μαθητὰς κατὰ περίοδον, εἰς 4 κοινότητα, δύο ἀρρένων καὶ δύο θηλέων. Ἐν συνδυασμῷ πρὸς τοὺς εὐμενεῖς ὁρους διατροφῆς, καθαριότητος καὶ ὑγιεινῆς τῶν μαθητῶν, μέλημα τῆς διοικήσεως καὶ τῶν στελεχῶν ὑπῆρξεν ἡ μόρφωσις καὶ ἡ καθ' ὅλα δρθὴ ἀγωγή τῶν κατασκηνωτῶν, ἥτις ἐγίνετο φυσικῶς καὶ ἀβιάστως ὑπὸ διδασκαλίαν καὶ ἀπασχολήσεις εὐχαρίστους, ψυχαγωγίαν καὶ σχολήν, μὲ συνισταμένην τὸν κανονισμόν τῶν Μαθητικῶν Κατασκηνώσεων καὶ τὸ ἀναλυτικὸν πρόγραμμα Μαθητικῶν Κατασκηνώσεων τοῦ Ὑπουργείου, κατὰ τὰ καθοριζόμενα τοῦ ὁποίου κατὰ τὰ παρελθόντα ἔτη ἐρρυθμίζετο ἡ διδασκεία ὕλη καὶ ἡσχεῖτο ἡ ἀγωγή.

Οἱ μαθηταὶ ἀπὸ τῆς μεταβάσεώς των ἤγοντο ὁμαλῶς εἰς τὴν προσαρμογὴν των ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς κατασκηνώσεως ὑπὸ καλλιέργειαν ἀρετῶν τάξεως καὶ πειθαρχίας, διὰ τὴν ἁρμονίαν ἐν τῇ ὁμάδι, καθαριότητος ἀτομικῆς καὶ γενικῆς, σεβασμοῦ τῶν μεγαλυτέρων, ἐκτιμήσεως καὶ σεβασμοῦ τῶν συμβιούντων καὶ τῶν δημιουργημάτων των, τῶν ἀτομικῶν καὶ ὁμαδικῶν, ὑπὸ ἐκδηλώσεις εἰς εὐγνωμοσύνην γενικῶς, εἰς προστασίαν τῶν μικρότερων, εἰς ἀποβολὴν κακῶν ἔξεων καὶ ἀνάπτυξιν εὐγενικῶν τάσεων καὶ ἀμύλλης εὐγενοῦς ἐν ζωῇ κοινωνικῆς ἀγωγῆς καὶ πειθαρχημένης ἐλευθερίας ὑπὸ τὴν πυραμίδα τῆς ἀγάπης.

Βάσει τῶν ἀρχῶν τούτων ἡ ἀτομικὴ καθαριότης κατέστη μέλημα τῶν ιδίων. Ἐπίσης ἡ τάξις, ἡ καθαριότης, ἡ διαρρύθμισις τῶν ἐντὸς τῶν οἰκημάτων, ὁ ἐξωραϊσμός καὶ ἡ διακόσμησις τοῦ ἐκτὸς καὶ παρὰ αὐτοῖς χώρου ἀπετέλουν εὐχάριστον ἀπασχόλησιν των. Ἐκ τούτων καὶ συζητήσεις περὶ καθαριότητος, ὑγιεινῆς γενικῶς καὶ τῆς σημασίας των διὰ τὴν ζωὴν.

Τὸ πράσινον παρὰ τὰς πλευράς τῆς προσόψεως τῶν ὑπνωτηρίων, περὶ τὴν πλατείαν, τὸν βωμὸν καὶ τὸ μικρὸν καλαισθητικώτατον πάρκον, τὰ ἐξηγημένα ἐκ διαφόρων αὐθοιμιῶν συζητήσεων θρησκευτικοῦ, ἠθικοῦ, πατριωτικοῦ, κοινωνικοῦ καὶ ὑγιεινῆς περιεχομένου διάφορα ρητά, ὧν ὑπὸ καλυτέραν προβολὴν αἰσθητικῆς καὶ ἐντυπώσεως τὰ ἐν πινακίσαι περὶ τὴν πλατείαν, ὅσαι αἱ συλλογαί, ἀναγιγνωσκόμενα συλλαβικῶς κατὰ μίαν πλευρὰν «*Ὁ Θε-ὸς μᾶς φυλά-ει*» κατὰ δὲ τὴν ἄλλην «*Σὲ εὐγνωμόνοῦμε Πατρίδα μας*» ἐκόσμου τὸν κατασκηνωτικὸν χώρον.

Πρὸς τούτοις ἐκ τῆς ὅλης ἐπιτελουμένης μορφωτικῆς ἐργασίας καὶ ἀγωγῆς ἐκ παρατηρήσεων τοῦ περιβάλλοντος καὶ συζητήσεων, ἐξ ἀφορμήσεων τῶν μαθητῶν, ἐπὶ θεμάτων πατριδογνωστικῶν ἐδημιουργήθησαν καὶ ἄλλα ἔργα παρὰ τῶν μαθητῶν, ὡς γεωγραφικαὶ ἐξεκονήσεις ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ κατασκηνωτικοῦ χώρου, τῶν πέριξ χωρίων καὶ τῆς Κύπρου, φυσιογνωστικαὶ συλλογαὶ (φύλλα, λίθοι διάφοροι, σπόροι, φλοιοὶ δένδρων καὶ ἔντομα).

Ἡ κοινὴ προσευχὴ ἐσπέραν τε καὶ πρωΐαν, πρὸ καὶ μετὰ τὸ φαγητόν, ἡ καθ' ἑκάστην Κυριακὴν Ἑρηνεΐα τοῦ Εὐαγγελίου, τὸ ἱστορικὸν ἑορτῶν, θρησκευτικὰ διηγήματα, εὐκαιριακαὶ ὁμιλίαι, ἐκ παρατηρήσεως τῆς φύσεως, τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θαυμασμοῦ τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἁρμονίας του, περὶ τοῦ Θεοῦ ὡς Παντοδυνάμου καὶ Δημιουργοῦ τῶν πάντων, ἡ ἐν σοφίᾳ ἐποίησεν, ὁ ἐκάστοτε ἐκκλησιασμός καὶ θρησκευτικαὶ ἐκδηλώσεις, τὰ θρησκευτικὰ ἄσματα καὶ ποιήματα, ὁ ἐκτυπὸς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους χάριτος τῆς Παλαιστίνης, ἐνῷ διακριτικὸς ὁ Γολγοθᾶς καὶ τὸ ἀκοίμητον φῶς τοῦ βωμοῦ, ἀπετέλουν τὰ μέσα τῆς Θρησκευτικῆς καὶ χριστιανικῆς ἀγωγῆς.

Τὸ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας πρὸ αὐτῶν σύμβολον τῆς Πατρίδος, ἡ Σημαία, πρὸς ἣν αἱ ἐν κατανύξει τιμαὶ κατὰ τὴν ἔπαρσιν καὶ ὑποστολὴν, ἡ εὐεργέτις καὶ δοτὴρ τῶν κατασκηνωτικῶν ἀγαθῶν Πατρίς, αἱ συναφεῖς πρὸς ταῦτα συζητήσεις καὶ ἐκδηλώσεις, ἡ ἱστορία τοῦ τόπου καὶ ἡ ἐκ τούτων συνάρτησις καὶ ὁμιλία περὶ σπουδαίων ἱστορικῶν γεγονότων τῆς Ἑλλάδος μὲ ἀρχὴν τὰ αἰτήματα καὶ τὸν διόλογον τῶν μαθητῶν, τὰ πατριωτικὰ ἄσματα καὶ ποιήματα, οἱ ἐθνικοὶ χοροί,

καὶ τὰ ἐκ πάντων τούτων εἰς διαφόρους ἐκδηλώσεις χειροτεχνικὰ ἔργα τῶν μαθητῶν (διὰ ψηφιδωτῶν σημαῖαι, πολεμισταί, ἀρχαῖα ὄπλα καὶ ῥητὰ, προτομαὶ ἡρώων ἐκ πηλοῦ κ.λ.π.).

Τὸ παραμῦθι, τὰ αἰνίγματα, αἱ διάφοροι ἀνακoinώσεις μαθητῶν καὶ στελεχῶν, ἀναγνώσματα εὐχάριστα ἐκ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, τὰ παίγνια, καὶ ἀναπαραστάσεις φαιδραὶ καὶ ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς εὐπρεπειᾶς, ἦσαν ἐντῦφημα τῶν μικρῶν.

Ἡ ἀλληλογραφία μετὰ τῶν οἰκείων τῶν, ἐν ἣ αἱ ἐντυπώσεις καὶ συναισθηματικαὶ ἐκδηλώσεις τῶν περὶ τῆς κατασκηνωτικῆς ζωῆς, ἀποτελεῖ τὸν ἀδιάβλητον μάρτυρα τοῦ ἐκ τῆς ἐκεῖ ἀγωγῆς τῶν φρονιματισμοῦ καὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς καλωσύνης καὶ τῆς εὐεργεσίας, αἵτινες φιλοστόργως προσφέρονται εἰς τούτους παρὰ τῆς μεγάλης τῶν μητρὸς, τῆς Πατρίδος, διὰ τῶν στελεχῶν καὶ τοῦ προσωπικοῦ γενικῶς τῶν κατασκηνώσεων.

Σὺν τοῖς ἀνωτέρω οἱ μικροὶ περίπατοι καὶ αἱ κατὰ τούτους εὐκαιριακαὶ ὁμιλαὶ καὶ συζητήσεις ἐπὶ φυσιογνωστικῶν θεμάτων, ἡ καταρτισθεῖσα χορωδία, αἱ ὀργανωθείσαι ἑορταὶ ὑπὸ ἀπαγγελίας, ἄσματα, χοροὺς, σκέτες, κωμωδίας μικράς, πάντοτε ἐν τῷ μέτρῳ τῆς μὴ καταπονήσεως τῶν μαθητῶν καὶ τῆς μὴ παρεκκλίσεως ἐκ τοῦ προγράμματος ἀναπαύσεώς τῶν, ἀπετέλουν στοιχεῖα καὶ ἐκδηλώσεις τῆς ὑπὸ ἁρμονίαν εὐαρέστου καὶ φαιδρᾶς ἀτμοσφαίρας παιδικῆς ζωῆς.

Ἰδιαιτέρως τονίζεται ὅτι σὺν ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῶν μαθητῶν, αἵτινες ἐκαλλιεργήθησαν, εἶναι καὶ ἡ οἰκιακὴ ἀγωγή, περισσότερον τῶν θηλέων, περὶ τὴν τάξιν, τὴν συμπεριφορὰν ἐν τῷ μαγειρείῳ, τὸν τρόπον ταξιδιεύσεως τῶν εἰδῶν ἐστίασεως ἐν τῇ τραπέζῃ, τὸν τρόπον τῆς παρασκευῆς φαγητῶν, τοῦ τρώγειν κ.λ.π.

Ἐπίσης ἄξιαι προσοχῆς καὶ ἐξάρσεως αἱ ὑγιεινῆς καὶ διαίτης ἀγωγῆς, καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς σημασίας τῆς καθαριότητος, καὶ τῆς θρεπτικότητος τῶν τροφῶν.

Ἐπὶ τούτοις σημειοῦται, ὅτι μετὰ τῶν τροφίμων τῶν Κατασκηνώσεων ἦσαν καὶ παιδιὰ σχολικῆς ἡλικίας, ἄρτι ἐπαναπατρισθέντας ἐκ τῶν σλαβικῶν χωρῶν. Ὡς πρὸς τούτους, ἐν τῇ ὅλῃ κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἀγωγῇ καὶ διδασκαλίᾳ, ὑπῆρξεν ἰδιαίτουσα ἡ προσοχὴ τῶν στελεχῶν καὶ ἰδιαιτέρα ἡ μέριμνα περὶ τὴν ἀγωγὴν τῶν γενικῶς, ἐν συναρτήσῃ ὅμως πρὸς τὴν ὅλην ζωὴν καὶ ἀγωγὴν τῶν συμβιούντων ἐν τῇ κατασκηνώσει, κατὰ τρόπον φυσικόν, ἄνευ διακριτικῶν ἐντυπώσεων, καὶ ἐμπλεων στοργῆς καὶ ἀγάπης, τῆς δι' ὅλους ἐκδηλουμένης, διὰ τὴν προσαρμογὴν καὶ συμμετοχὴν τῶν ὑπὸ αὐτορμήτους ἐκδηλώσεις καὶ διαφέροντα εἰς τὴν ὅλην ζωὴν καὶ τὰ ἀγαθὰ τῆς.

Ἀποτελέσματα. Ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐπιδράσεως τῆς κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἐκτιθεμένης κατασκηνωτικῆς ζωῆς ἐπὶ τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος τῶν κατασκηνωτῶν, ἅτινα κρίνονται λίαν ἱκανοποιητικά, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ σκοπὸς τῶν κατασκηνώσεων ἐπέτυχε πλήρως.

Διὰ τῆς ὅλης ἐν τῇ κατασκηνώσει ἀγωγῆς, ὑπὸ ἁρμονίαν ζωῆς ὁμαδικῆς καὶ ἀγωγῆς κοινωνικῆς καὶ προόδου, ἐκαλλιεργήθησαν παρὰ τοῖς κατασκηνωταῖς

ἔξεις ἀγαθαὶ καὶ ἀρεταὶ ἐθνικαί, ἠθικαί, θρησκευτικαὶ καὶ γενικῶς αἱ τῆς ἀγάπης καὶ φιλίας, αἵτινες, ὑπὸ σκοπίμους ἐπιδράσεις, ὑπῆρξαν λίαν ἐνισχυτικαὶ διὰ θεραπείαν μαθητῶν ὑπὸ ἐλαττώματα καὶ ἐκδηλώσεις ἀντικοινωνικὰς (ἀπειθαρχίας, ἀταξίας, ψεύδους, αὐθαιρεσίας, κλοπῆς. . .).

Ἐπὶ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τῶν κατασκηνώσεων, ὑπὸ βαθμὸν καὶ τρόπον λίαν ἱκανοποιητικὸν κρινόμενον, συνετέλεσαν κατὰ κύριον λόγον τὰ ἐκ διδασκάλων στελέχη ὑπὲρ ὧν εὐφώμως καταχωρεῖται, ὅτι εἰργάσθησαν ὑπὸ ἄξιον ἀρχηγὸν μὲ ἐργατικότητα λίαν ἀποδοτικὴν καὶ πᾶσαν μέριμναν καὶ ἐκδήλωσιν ἐμπλεων στοργῆς καὶ ἀγάπης πρὸς τοὺς μαθητάς, πρὸς πρῆρην ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ, δι' ὃν ἔλαβεν ἐντολὴν παρὰ τῆς ὑπηρεσίας.

Ἐν κατακλείδι τοῦ παρόντος κεφαλαίου ἐπαναλαμβάνομεν τὰ ἐν τῇ τοῦ ἔτους 1954 ἐκθέσει «. . . καὶ αὖθις ἐξαίρομεν ἰδιαζόντως τὴν σημασίαν τῆς Μαθητικῆς Κατασκηνώσεως διὰ τὴν νεότητα τῆς Περιφερείας ταύτης οὐ μόνον ἀπὸ ὑγιεινῆς καὶ κοινωνικῆς ἀπόψεως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἐθνικῆς, καθ' ὅτι αἱ τοιαῦται ἐκδηλώσεις καὶ μέριμναι τοῦ Κράτους εἶναι ἐπιβεβλημέναι καὶ ὑψίστης σημασίας ἐθνικῆς, διότι ἡ προέλευσις τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Περιφερείας Ἀλμωπίας ἐκ διαφόρων περιοχῶν τῆς Ἑλληνικῆς γῆς καὶ αἱ περιπέτεται τῆς δεκαετοῦς δοκιμασίας ἐκ τῆς ξενικῆς κατοχῆς καὶ τῶν συμμοριτῶν ἔσχον τὰς δυσμενεῖς τῶν ἐπιδράσεις καὶ ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος.

Τῆς ἐπιτυχίας τοῦ σκοποῦ τῶν Μαθητικῶν Κατασκηνώσεων ἐπακόλουθον ὑπῆρξεν καὶ ἡ λίαν εὐμενὴς ἐντύπωσις εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Περιφερείας, εἰς τοὺς ὁποίους ἐδραιώθη ἡ ἐμπιστοσύνη καὶ ἡ πίστις πρὸς τὸν θεσμὸν τῶν Μαθητικῶν Κατασκηνώσεων, δι' ἃς κατὰ τὰς ἐπισκέψεις τῶν μετὰ θαυμασμοῦ ἐκφράζονται καὶ μετὰ πολλῆς προθυμίας ἐκδηλοῦνται εἰς αἰτήματα, ἵνα τύχουν τὰ τέκνα των τῆς εὐεργετικῆς ζωῆς τῶν Μαθητικῶν Κατασκηνώσεων».

024000028234

